

Södertörns högskola | Lärarutbildningen med interkulturell profil 270hp

Examensarbete 15hp | Utbildningsvetenskap C | Hötterminen 2009

Bortom Könet.

– Om unga transpersoners villkor i skolan ur ett queerteoretiskt perspektiv

Av: Nour Alkamil

Handledare: Magnus Rodell

Förord

Ett stort tack till mina informanter för att ha deltagit i denna studie och tack för det engagemang, intresse och öppenhet de har visat.

Jag vill även tacka Jojo Stenberg på fritidsgården Egalia och Frida Darj för deras varma mottagande.

Slutligen vill jag tacka min familj och vänner för det stöd jag fick under arbetets gång.

Abstract

This essay discusses the students' thoughts about the teacher's response to their gender identity. The students discuss their right to have an intergender identity which means that they don't identify themselves in the traditional sexes, *man* and *woman*, and the gender role each category has. They want to be called with a neutral pronoun and not be seen like boys or girls.

To understand these students' point of view I used queer theory and discourse analysis to see the differences between sex and gender. Judith Butler the most famous philosopher in the field of queer theory emphasizes that there is no differences between sex and gender roles and explains that sex and gender roles are neither made by nature nor have mystery sources. Instead they are created by historical, social and cultural processes. She declares that language and the names we give each other affect what identities the society think are normal or not. There are many different identities that can't be identified or categorized in the traditional gender roles. We have to think beyond these categories and not see people in only two sexes/genders, woman and man.

The Swedish schools have many values to work with and in these values it's written that the teachers have to treat every student with respect and encourage them to grow and evolve. I investigate how the teachers react to the students' transgender identities. The investigation is made with four different students who identify themselves as intergender. The study is based on interviews that took between forty and sixty minutes. The interviews were transcribed and written with spoken language. The main purpose of this essay is to investigate what the students thought about their teachers' reaction.

The conclusion of this essay is that the students think that the teachers have insufficient knowledge about the transgender identities. The students want the teachers to have more knowledge about transgender identities. That will make the teachers more comfortable in their behavior against students who identify themselves between the traditional sexes.

Key words: transgender, intergender, queer theory, gender role, school values, discourse analyses, identification.

Innehåll

1. Inledning.....	6
2. Syfte och frågeställning	9
3. Bakgrund.....	9
3.1 Skolans värdegrund	9
3.2 Queeraktivism.....	10
4. Teoretiska perspektiv och begrepp.....	12
4.1 Queerteori	12
4.2 Vad är kön?	14
4.2.1 Performativitet och genealogi.....	15
4.3 Varför finns kön?.....	17
4.4 Trans.....	19
4.5 Tidigare forskning.....	21
5. Metod.....	22
5.1 Urval och tillvägagångssätt	22
5.2 Forskningsetik	23
5.3 Generaliserbarhet och avgränsning	24
5.4 Diskursanalys	24
6. Resultat och analys	25
6.1 Presentation av informanter	25
6.2 "Komma ut" processer	25
6.3 Ickedefinition som definition.....	28
6.4 Lärarens reaktioner	30
6.4.1 Pronomens betydelse för identiteten	33
6.4.2 Bekräftelsens betydelse för subjektet	35

6.5	Orsaken bakom lärarnas bemötande	39
7.	Sammanfattning.....	41
8.	Slutsats och diskussion	42
9.	Litteraturlförteckning.....	46
9.1	Tryckta källor.....	46
9.2	Internetkällor	46
10.	Bilagor.....	47
	Bilaga 1: Diskrimineringskyddslagen – könsöverskridande identitet eller uttryck	47
	Bilaga 2: Utdrag ur Lpf 94.....	49
	Bilaga 3: Intervjufrågor	51

1. Inledning

I Sverige är de flesta människor överens om att det ska råda jämställdhet mellan män och kvinnor. Kön ska inte vara en anledning till att en person får mindre lön, sämre bemötande eller inte får komma till tals lika ofta som det motsatta könet.

Att jag gör en distinktion mellan könen är kanske inte något främmande för läsaren. Feminister har i decennier krävt kvinnans rätt till likvärdigt liv som mannen. Man har krävt lika lön på lika villkor, rätten till såväl det offentliga rummet som till det privata. Och med Simone De Beauvoirs kända fras ”man föds inte till kvinna, man blir det” har feminister utvecklat begreppet genus där man poängterar att kvinnliga och manliga egenskaper är av kulturen skapta. Kön har kommit att betyda det biologiska könet och genus det kulturella. Men könet, som anses vara essentiellt av naturen given, man och kvinna, kan krångla. För detta vill jag måla upp en situation för läsaren.

Det förekommer flera tillfällen där man behöver sätta ett kryss i en av två kategorier, man eller kvinna. De flesta kryssar i utan att tänka, det går per automatik. Man *vet* att man endast kryssar i en ruta. Det anses vara omöjligt att kryssa i båda kategorierna eller ingen alls. Den kategori som kryssas i hänger ihop med en rad olika faktorer i en människas liv. Det påverkar den sista siffran i personnumret, det påverkar klädesval, vilket pronomen och tilltalsnamn en person ska ha. Beroende på kategori får personen en rad olika förväntningar på dess sexuella begär, hur den ska vara, se ut och bete sig.

Om personen i fråga inte kan eller vill kryssa i någon av de två kategorierna ställer det till problem, en hel föreställningsvärld av förväntningar och krav kan rasa samman. Personen befinner sig utanför systemet, bortom normen, personen i fråga hotar ett väl etablerat system. Det är här begreppet *trans* kommer in i diskussionen. Vi kan inte längre utgå från att man kan definiera människor utifrån könsorgan. En persons könsidentitet behöver inte överensstämja med det kön den är född med.

Det queerfeministiska förhållningssättet att se på kön och genus intresserar mig och jag vill veta mer om hur queer förhåller sig till begreppet trans. Mitt intresse väcktes i takt med att jag har läst litteratur av Michel Foucault och Judith Butler och skönlitteratur som *The Middle Sex* av Jeffrey Eugenides och *Orlando* av Virginia Woolf som har behandlat kulturens påverkan

på kön (biologin), och könets (biologins) påverkan på kulturen. Hur dessa faktorer påverkar en individs identitet har intresserat mig, jag blir mindre och mindre säker på vad kön egentligen är.

Det talas sällan om att vi inte behöver definiera oss enligt dessa två kategorier. I det offentliga rummet har diskussionen kring huruvida en friidrottare varit man eller kvinna väckt debatt om denna varit värd sitt pris eller inte. Hela tiden har diskussionen handlat om att det finns två kön, man eller kvinna. Att vara mittemellan båda könen, eller inte vilja definiera sitt kön överhuvudtaget diskuteras inte för att man anser att viljan till ickedefinition inte existerar. Det anses inte vara logiskt begripbart, eller så ses dessa mellantillstånd som något sjukdomslikt, något läkarvetenskapen och medicinen får ta hand om.

I januari 2009 trädde en ny lag i kraft i Sverige som innebär att det finns ett förbud mot diskriminering som har samband med ett könsöverskridande identitet och uttryck. Lagen kom till för att uppnå ett allomfattande diskrimineringskydd för alla transpersoner. Trans är ett paraplybegrepp för olika transidentiteter som exempelvis transvestiter, transsexuella, intersexuella (personer som fötts med oklar könstillhörighet) samt inter- och transgenderpersoner (definierar sig bortom kön eller inte inom de traditionella könsidentiteterna).¹

Eftersom skolans värdegrund bygger på samhällets lagar ska inte homosexuella, bisexuella eller transpersoner (HBT-personer) diskrimineras på grund av sexuell läggning eller sin könsidentitet. Som blivande lärare kommer jag undervisa olika typer av elever. Elever som är lika och olika. Varje elev har sin historia. Jag har gått en interkulturell lärarutbildning, jag ska ha ett interkulturellt förhållningssätt i mitt yrke. I min professionella roll som lärare ska jag besitta kunskap om hur jag ska se och bemöta varje enskild elev. Jag ska förhålla mig till de lagar samhället vilar på och förankra dem i den faktiska skolsituationen. Detta har motiverat mig att göra denna undersökning för att se hur elever anser att lärare bemöter dem utifrån deras rätt till egen könsidentitet.

För att undersöka detta kommer jag att utgå från queerteorin. Denna teori har influerats av gay- och lesbianstudies samt feministisk teori. Begreppet queer är vagt och flytande och syftet med detta begrepp är just att det ska vara svårt att precis definiera vad det betyder och

¹ Se bilaga

innebär, skriver Fanny Ambjörnsson och Tiina Rosenberg. Begreppet är svårtolkat eftersom det inte finns endast *en* queerteori. Dock är tolkningen som presenteras i denna uppsats influerad av Ambjörnssons och Rosenbergs tolkning av vad queer innebär.

Det queera skriver Fanny Ambjörnsson i boken *Vad är queer?* är snarare ett samlingsnamn på olika kritiskt granskande perspektiv på sexualitet (Ambjörnsson 2006, s. 37). I denna uppsats är begreppet queer kritiskt granskande av kön. Därför har jag valt att i teoridelen precis redogöra för uppkomsten av detta begrepp inom den politiska och akademiska arenan för att läsaren ska ha en grunduppfattning när den senare läser min analys av det empiriska materialet.

Enligt queerteorins främsta företrädare Judith Butler är de tilltal som ligger till grund för människans upplevelse av könsidentiteten inte helt enhetliga. De kommer inte från samma källa därför finns det en mängd identiteter som man aldrig kan styra eller reglera. Det är inom denna kontext begreppet trans blir aktuellt, där olika människors erfarenheter och identiteter på olika sätt faller emellan könskategorierna bevisar att det inte existerar någon stabilitet. Därav Butlers uttalande att det inte bara är genus som är social konstruerat utan även könet. Detta uttalande har kritiserats för att man anser att Butler inte tar kroppen i beaktade. Butler besvarar kritiken med att hur långt hon än tar det hamnar analysen på de kulturella uttryck som definierar kön utifrån kroppsliga handlingar och talhandlingar (Butler 2006, s.11). Därför har jag valt att även använda diskursanalys som metod för att se hur språket påverkar människans identitetsskapande.

För att kunna göra en diskursanalys använde jag queerteorin som är influerad av diskurstänkande. Jag väljer att ha en omfattande teoridel för att jag tillsammans med läsaren lättare ska kunna förstå bakgrunden till queerteori och få en inblick i det queerteoretiska tankesättet kring kön. Målet är att sätta sig in i mina informanternas perspektiv genom att låsa upp de två köns kategorier som språket begränsar människan till.

2. Syfte och frågeställning

Mitt syfte med denna studie är att, utifrån ett queerteoretiskt perspektiv, undersöka vad elever anser är bra eller inte bra i bemötandet av dem som transpersoner.

Mina frågeställningar är:

1. Hur upplevde eleverna lärarnas bemötande? Frågan undersöks genom att se hur eleverna uppfattade lärarnas bemötande i deras "komma ut" processer.
2. Upplevs skolan som en trygg miljö för identitetsskapande och utveckling? Detta undersöks genom att analysera hur lärare bekräftar eller inte bekräftar elevernas transidentitet.
3. Vad anser eleverna vara orsaken bakom lärarnas agerande?

3. Bakgrund

I detta avsnitt ska jag presentera skolans värdegrund som alla lärare i Sverige ska förhålla sig till och arbeta efter. Därefter ska jag ge en beskrivning av hur ordet queer tillkom i den politiska arenan under rubriken "queeraktivism" som kom att påverka de lagar som samhället vilar på idag.

3.1 Skolans värdegrund

I skolans värdegrund presenteras olika värderingar lärare ska förmedla. Detta innebär att lärare ska agera utifrån värden, regler och lagar som samhället vilar på. I läroplanen för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformerna kan man läsa att skolan ska sträva efter att varje individ ska utvecklas, "finna sin unika egenart" och leva i frihet. Som lärare ska man alltså vara förtrogen med ambitionen att skapa ett klassrum där varje individ oavsett, kön, etnicitet eller sexuell läggning, har rätt att vara den vill vara. Man ska inte göra skillnad på elever och alla ska behandlas lika. Lärare ska upplysa och motverka diskriminering av olika slag. Den officiella, politiska diskursen som värdegrunden befinner sig i och som lärare ska förhålla sig till uttrycks på följande sätt i läroplanen:

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan *kvinnor* och *män*² samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan ska gestalta och förmedla.

Läraren ska jobba utifrån värden som handlar om alla människors lika värde utan att någon individ ska bli kränkt. Skolan ska även förmedla solidaritet som innebär att människan ska kunna sätta sig in i någon annans situation. Man ska även jobba för jämställdhet mellan kvinnor och män. Denna officiella text som skrivs under skolans värdegrund ger i uttryck hur viktigt det är att alla individer i skolan ska främjas till att bli fria och lyckliga medborgare. Begreppen i denna text, exempelvis ”okränkbarhet”, ”individ”, ”frihet” och ”jämställdhet”, symboliserar ett samhälle som vilar på rätten till att vara den man är för att främja alla människors lika värde. Värdegrunden påstås vila på samhällets demokratiska värden som skolan ska ha som mål att förkroppsliga i bemötandet av elever i klassrummet, i korridoren (se bilaga).

3.2 Queeraktivism

Under den homosexuella frigörelseparaden i New York år 1990 kunde man höra slagorden ”We’e Here, We’re Queer, Get Used To It” (Ambjörnsson 2006, s 13). *Queer Nation* som denna aktivistiska grupp kallade sig krävde inte endast rätten till privatliv utan rätten till friheten att ta en offentlig plats med sin sexualitet (Rosenberg 2002, s 37). Queer Nations manifest som tillkom samma år brukar, enligt Ambjörnsson, betraktas som början för den queera rörelsen. Queeraktivisternas motto var att peka ut den homofobiska lagstiftningen genom olika aktioner och uppror (Ambjörnsson 2006, s.24).

De motsatte sig synen på sexualitet som något som kan tolereras så länge det sker i det hemliga, tysta och privata (Rosenberg 2002, s 37). Man ville konfrontera och agera utan att kompromissa med den rådande lagstiftningen. Därför ville Queer Nation ta tillbaka och återanvända namnet queer som var ett nedsättande ord för homosexuella som just betyder ”knäpp”, ”avvikande” och ”udda”(Ambjörnsson 2006, s. 14). När ordet gay kom att beteckna de homosexuella på 1970-talet ville man bort från skällsordet ”queer”. Men tjugo år senare använde de homosexuella själva ordet queer (Ibid s. 15). Genombrottet för ordet queer, dess

² Min kursivering

användning och ambition att vara en del av offentligheten kan därmed hänföras till aktivistgruppen Queer Nation (Rosenberg 2002, s 36).

Utvecklingen mot queer gick igenom tre faser. Den homofila rörelsen under 1950- och 60-talet i Europa och USA drev frågor om homosexuellas rättigheter med försiktiga och diplomatiska metoder. Det gällde att överleva och hitta sina likar i samhällen som, både juridiskt och socialt, diskriminerade alla som inte passade in i de sexuella normerna. Den homofila rörelsen ledde till att organisationen RFSL bildades år 1952 i Sverige. Denna aktivism handlade främst om att skapa mötesplatser för sociala aktiviteter för att motverka isolering och utanförskap (Ambjörnsson 2006, s. 15)

Under 1960-och 70-talen (andra fasen) övergick man till benämningen gay och i takt med utvecklingen ville man ha samma rättigheter som heterosexuella (Ambjörnsson 2006, s 15). Detta ledde till att gayrörelsen blev mer radikal. Skillnaden mellan gayrörelsen och homofila rörelsen var att man använde sig av andra metoder men också andra krav. Personer inom gayrörelsen kunde exempelvis sjukskriva sig för att visa på det absurda i att homosexualitet hade en sjukdomsstämpel (Ibid, s.17). Organisationen RFSL förändrades successivt och så småningom började man tala om att vara gay var annorlunda än att vara straight och till skillnad från den homofila rörelsen ville man inte bli assimilerad i den heterosexuella kulturen. Man var stolt över sin identitet som gay. Här blev begrepp som ”medvetandegöra” och ”komma ut” symbol för att den homosexuella identiteten ska vara politisk, social, offentlig och inte en privat ensak (Ibid, s. 17-18). Med andra ord utvecklades den tidigare homofila rörelsen till en gayrörelse som var mer politisk och offentlig rörelse.

Gayrörelsen och kvinnorörelsen hade starka kopplingar till varandra då man kritiserade samma patriarkala strukturer i samhället och hade en gemensam utgångspunkt. Man hittade gemensamma referensramar i att vara förtryckt som kvinna och att vara förtryckt som homosexuell. Men många homosexuella kvinnor kände sig marginaliserade inom gayrörelsen och engagerade sig istället inom kvinnorörelsen och manade att lesbisk separation var den enda möjliga metoden för att leva ut sitt engagemang (Ambjörnsson 2006, s. 18-19).

Kvinnorörelsen och gayrörelsen, skriver Ambjörnsson, var så sammankopplade att det var svårt att skilja dem åt (Ambjörnsson 2006, s.21). Den lesbiska feministiska kampen skiljde sig från den traditionella gayrörelsen i den bemärkelsen att man betonade genus mer än sexualitet. Även om förtrycket av kvinnor gick hand i hand med förtrycket av homosexuella

solidariserade man sig med kvinnor. Man fokuserade sig på kvinnors erfarenheter och uttryck och ett lesbiskt intresse för kvinnoidentiteten liksom gayrörelsen intresserade sig för en enhetlig gayidentitet.

Queer växer fram och tar form på 1990-talet och var emot strävandena efter enhetliga lesbisk/kvinno-/gayidentiteter. Man ville skapa allianser och få bort interna motsättningar, personer som inte kunde identifiera sig med gayrörelsen började ifrågasätta den gayidentitet som rörelsen kretsade kring. Det var framför allt bisexuella och transpersoner som inte kände sig hemma i olika gaysammanhang. Samma kritik riktades mot den lesbiska feminismen som hade en klar bild av hur en ”riktig” lesbisk feminist skulle vara.

I en sådan kontext kom begreppet queer i rätt tid. Genom att innesluta alla som ställer sig utanför den normerande heterosexualiteten (alltifrån transpersoner till heterosexuella som inte beter sig enligt den heterosexuella normen) blir begreppet queer, enligt förespråkarna, en mycket mer inkluderande rörelse än gay- och lesbiskrörelsen. Just för att queer tänjer på identitetskategorierna och gränserna för ickenormativa sexualiteter där man inte har en sluten normativ identitet (Rosenberg 2002, s. 43). Här kan människor med olika genus och sexuella identiteter som går tvärs emot normen samlas.

Detta är alltså, i likhet med gayrörelsens framväxt, ett generationsskifte. Man ville ta avstånd från det gamla och formulera nya metoder för att få sitt erkännande. Man ansåg att gayrörelsen anpassade sig för mycket till majoritetssamhällets villkor och man ville ha ännu hårdare tag mot diskrimineringen (Ambjörnsson 2006, s. 22). Från 2001 började RFSL att arbeta med transfrågor och deras teoretiska agenda är just queerteorin (Darj & Nathorst-Böös 2008, s. 7). År 2007 bytte RFSL namn från Riksförbundet för sexuellt likaberättigande till Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas och transpersoners rättigheter (www.rfsl.se).

4. Teoretiska perspektiv och begrepp

4.1 Queerteori

Samtidigt som queerrörelsen tog form började den etablera sig i den akademiska världen. Queer ska inte ses som en avgränsad motståndsideitet, begreppet ska snarare ses som ett kritiskt förhållningssätt till det normativa, på det sättet liknar queer begreppet feminism (Ambjörnsson 2006, s. 27). Men den ursprungliga ambitionen med queerteorin är att det inte

ska preciseras eller formuleras en exakt betydelse för begreppet queer. Queerteorins främsta företrädare Judith Butler anser att syftet med begreppet är att bryta kategorier och inte förvandlas till en (Rosenberg 2002, s. 11). Man ville fokusera på sexualitet och undersöka hur sexuella normer uppstår, fungerar och upprätthålls (Ambjörnsson 2006, s. 37). Vidare ville man problematisera den kontext som sexualitet, identitet och utanförskap befinner sig i.

Man poängterade att sexualiteten inte existerar efter någon fastställd och klar mall. Sexualitet kan enligt queerteorin förstås på många olika sätt. Syftet är inte att bena upp sexualitet och utreda vad som är vad, man vill snarare undersöka hur det som i samhället beskrivs som sexualitet organiseras, regleras och upplevs. Hur identiteter, handlingar, regler och normer och kulturella föreställningar knyts samman och blir sexualitet (Ambjörnsson 2006, s.36). Queerforskningen analyserar och studerar alltså normerande föreställningar och institutioner ur ett bredare perspektiv, inspirerad av feministisk teori, lesbiska och gaystudier samt poststrukturalistisk filosofi.

För att förstå vad queerteori går ut på måste man ha en grundförståelse för vad poststrukturalism är och vad den har för syn på makt, kunskap och identitet. Under 1960-70-talen kom poststrukturalismen till som en tankeströmning i samhället. Det tongivande var att det fanns en skepticism till den traditionella vetenskapens framställning som sann och objektiv (Ambjörnsson 2006, s 41). Man var också emot all typ av essentialism och för att en betydelse ska få en mening ska den bygga på skillnader. Det vill säga, för att förstå vad en man är måste man peka ut vad en kvinna är. En betydelse skapas alltså i relation till något annat.

I böckerna *Sexualitetens historia* skriver den poststrukturalistiska filosofen Foucault att det var från 1700-talet som man kan se en trend att klassificera, sortera och diagnostisera människor. Könet blev en angelägenhet för myndigheterna (Foucault 2002b, s 49). Denna sortering, kategorisering, ledde till att nya identiteter skapades. Man gick från att ha beskrivit olika (köns)beteenden och handlingar till att ha en föreställning om en fastställd könsidentitet, en specifik person med en historia och ett ursprung (Ibid, s. 64). På så sätt förklarar han att språket och de namn vi ger till olika fenomen och varandra är avgörande för människans syn på sig själv och verkligheten. Foucault menar att det är i talet som makt och vetande kopplas ihop. Det är därför viktigt att uppfatta talets funktion varken som enhetlig eller stabil, talet ska uppfattas som en rad olika delar och funktioner som kan verka i olika strategier. Talet är ett

maktinstrument och en makteffekt på en och samma gång hävdar Foucault. Talet innehåller och producerar makt, den stärker makten men skadar den också (Ibid, s. 110).

Klassifikationen utgör ett system av kontroll och bevakning över samhällets medborgare. Genom att stoppa in människor i olika fack och ställa diagnoser kom vissa människor att betraktas som mer normala och mer åtråvärda än andra. Kontroll, övervakning och klassifikation utgör alltså någon sorts normaliseringsprocess som värderar människor som bra/normala och dåliga/onormala. Känslan av att ständigt vara övervakad och observerad gör att människor självmant beter sig enligt ett förväntat beteende och frivilligt följer normen. Denna form av maktutövning leder till att en inre rädsla växer fram hos individen för att inte passa in. Därför blir begreppet normalitet ett viktigt begrepp inom queerteori (Ambjörnsson 2006, s. 44- 47)

Att normalisering är kopplat till makt är en av queerteorins viktigaste utgångspunkter hävdar Ambjörnsson vilket innebär att makt måste analyseras på andra sätt som exempelvis via språket. Enligt Foucault utgörs makt inte bara relation mellan förtryckare och förtryckt, den finns överallt och verkar på många olika sätt och är kopplad till olika former av kunskap. Den finns mellan lärare och elever, juridiken, institutioner och inom en själv (Ambjörnsson 2006, s. 48)

4.2 Vad är kön?

Den franska filosofen och feministen Simone de Beauvoir ställde den retoriska frågan om kvinnor finns? Hon frågar sig vidare vad en kvinna är? Är en kvinna en kvinna för att hon har en vagina, livmoder, och äggstockar och är en man en man för att han har en penis och testiklar (Beauvoir 1949, s.9). Kan en man inte vara man trots de fysiska attributen och kan en kvinna inte vara kvinna trots att hon har en livmoder. Man kan sammanfatta klassikern *Det andra könet*, som har varit en viktig hörnsten i kvinnans emancipation och i den feministiska teoribildningen, med ett citat som har citerats av många feminister sedan det myntades ” Man föds inte till kvinna, man blir det” (Ibid, s.162). Vidare förklarar Beauvoir att ”den gestalt som man [i detta fall kvinnan, min anm.] kommer att anta i samhället bestäms inte av något biologiskt, psykologiskt eller ekonomiskt öde, det är kulturklimatet som gestaltar det mellanting mellan hanne och kastrat som kallas kvinna”(Ibid, s. 162).

Beauvoir menade att vad som karakteriseras som kvinnligt och manligt är inte av naturen givet utan skapas, bestäms och upprätthålls av den kultur och det samhälle man lever i. I den feministiska teoribildningen har man haft ambitionen att skilja mellan ett biologiskt kön och socialt kön, genus, för att dels kritisera de sociala normer som betecknade vad en kvinna skulle vara, hur hon skulle leva, känna och agera. Och dels för att belysa att det sociala könet är en konstruktion (Frisell Ellburg 1998, s. 23). Därför kunde man också använda begreppet genus för att beteckna det sociala, medan kön fick stå för biologiska könskaraktäristiska egenskaper som könsorgan. Detta har länge varit kärnan i den feministiska teoribildningen och varit en av de centrala utgångspunkterna för ambitionen att uppnå ett jämställt samhälle.

Dock har denna indelning av kön och genus kritiserats av andra feminister. Man har kritiserat att kön är något man föds med och genus något man tillskrivs i egenskap av ”kvinna” och ”man”. En av kritikerna till denna indelning av kön och genus är queerteoretikern Judith Butler. Hon menar att en uppdelning mellan kön (biologi) och genus (kultur) tenderar att återskapa föreställningen om att det existerar naturlig och ursprunglig manlighet och kvinnlighet. Hon anser att även det vi upplever som beständigt, ursprungligt och stabilt – det fysiska och biologiska könet också är socialt skapat. Hon poängterar att det är endast i dualiteten manligt/kvinnligt som det ”specifikt kvinnliga” kan urskiljas.

4.2.1 Performativitet och genealogi

Butler ifrågasätter indelningen av kön respektive genus och anser att en sådan indelning är problematisk. Det är problematiskt för att det inte finns något ”naturligt” kön som föregår genus, kön är liksom genus kulturellt konstruerat och laddas med sociala och kulturella innehåll. Kvinnlighet och manlighet skapas alltså kulturellt och socialt *performativt*. Med andra ord existerar det inte några fasta ”naturliga” genusidentiteter, de skapas när vi iscensätter dem, menar Butler. Hon återknyter till Beauvoirs ”man föds inte till kvinna, man blir det” och menar att man blir man respektive kvinna genom att tala, bete sig, röra sig, klä sig på ett sätt som förväntas enligt normerna för kvinnlighet respektive manlighet. Hon poängterar att Beauvoir är tydlig med att man ”blir” en kvinna, men alltid under det kulturella tvånget att bli det. Uppenbarligen kommer inte tvånget från könet hävdar Butler. Hon hävdar även att det finns ingenting i Beauvoirs uttalande som säger att den som blir en kvinna med nödvändighet är av kvinnligt kön. Faktum är att könet definitionsmässigt skulle visa sig ha

varit genus hela tiden. Kroppen ses som ett verktyg fyllt med kulturellt innehåll. Kroppen är enligt denna iakttagelse en konstruktion vars existens inte symboliserar något innan den markeras med genus, och därmed i sin tur blir kroppen en symbol för genus som vi kallar man och kvinna (Butler 1990, s. 58). Kvinnligheten och manligheten formas med andra ord, enligt Butler, i en kulturell och social kontext som genomsyras av heterosexuella normativa mönster och ideal. I denna kontext existerar en genushierarki där det maskulina dominerar det feminina (Frisell Ellburg 1998, s. 24).

Butler konstaterar att vi inte kan tala om kön/genus utan att undersöka hur dessa fenomen konstrueras och med vilka medel. Hon ställer sig undrande till vad kön är och frågar om det finns i kromosomerna eller i hormonerna, huruvida det har en historia eller om det är så kallade naturliga fakta som har producerats i och genom olika vetenskapliga diskurser för att tjäna sociala och politiska intressen. Hon förklarar vidare att kanske ”kön” är lika mycket kulturellt konstruerat som genus. Vilket betyder att skillnaden mellan kön och genus visar sig inte vara någon skillnad alls (Butler 1990, s. 56).

Butler använder sig av, med referens till Nietzsche och Foucault, den genealogiska metoden (Ibid, s. 8). Denna metod försöker synliggöra begreppens grundläggande historia genom att peka på de politiska och ideologiska kontexter som de uppstår i och visa hur dessa begrepp förändras med tiden. Man synliggör skillnaden i begrepps användningen som finns mellan det förflutna och samtiden. Metoden innebär ett ifrågasättande av diskurser där idén av att det finns en fullständig sanning.

Den genealogiska analysen innebär att kategorierna kön/genus och sexualitet inte förs tillbaka till givna ”naturliga” skillnader mellan kvinnor och män, inte heller till något mystiskt ursprung (Butler 2005, s.9). Butler refererar till Foucault som påpekar att juridiska maktsystem skapar de subjekt som de därefter kommer att representera (Butler 1990, s. 50). Kön är alltså en effekt av våra sociala och kulturella föreställningar om vad biologiskt kön är, inte ett uttryck för en inneboende könsbaserad essens. Detta syns tydligt när man undersöker hur de medicinska och biologiska vetenskaperna uttryckt sig om kön har sett olika ut i olika tider. Dessa skilda uttalanden, trots deras påstådda objektivitet av vad kön är, vilar dessa ”sanningar” på de kulturella idéerna som för närvarande gäller om manligt och kvinnligt. Butlers syfte är inte att konstatera ett rätt eller fel sätt att skildra biologiska processer. Hon vill beskriva hur föreställningarna om biologi och reproduktion inte kan förstås bortom samhällets

kulturella och historiska föreställningar om manligt och kvinnligt (Ambjörnsson 2006, s. 110-111).

4.3 Varför finns kön?

Queerteorin är inte någon enhetlig teoribildning. Queerteori är en samlingsteori på ett antal olika perspektiv på kultur, samhälle och identitet (Ambjörnsson 2006, s. 51ff). Queerteorins alla perspektiv vill undersöka föreställningen om normalitet och avvikelse. Teorins centrala områden kretsar runt frågor som handlar om normalisering, i synnerhet normer kring genus och sexualitet. Det man intresserar sig främst för är heterosexualiteten. Man anser att heterosexualiteten i likhet med andra sociala processer och organisering är socialt, kulturellt och historiskt skapad. Man vill undersöka hur den skapas, upprätthålls och reproduceras. För detta använder man begreppet heteronormativitet, detta begrepp står för de institutioner, lagar, strukturer, relationer och handlingar som upprätthåller heterosexualiteten som något fast, naturligt och generellt. Att leva ett heterosexuellt liv framställs som det givna och naturliga sättet att leva (Ibid, s. 52).

Heteronormativitet verkar alltså genom att peka ut en motpol och upprätthålla gränser mellan den normerande heterosexualiteten och allt som faller utanför denna. Den måste förstås, enligt queerteorin, som en historisk och kulturell konstruktion (Ibid, s. 67). Relationen mellan normen och dess motpoler kännetecknas av en hierarkisk ordning (Ibid, s. 61). Att leva med någon av motsatt kön, att ha "rätt" sorts genusbeteende utifrån den könskategori man anses tillhöra anses vara mycket bättre, finare och framför allt normalt. Man vet att man är heterosexuell endast genom vetskapen av det man inte är. Man kan säga att dessa motpoler är beroende av varandra för att överhuvudtaget existera. Heterosexualitet är beroende av homosexualitet och vice versa. Likaväl gäller det man/manlighet och kvinna/kvinnlighet, att man exempelvis har könsspecifika pronomen eller namn.

Innan kategoriseringen av kön och sexualitet började etableras under 1700-talets gång ansågs det vara Gud som skapade människan och dess kropp var manlig, kvinnan hade alltså likadana könsorgan men bara inåtvända i kroppen. Vilket gjorde kvinnan till en misslyckad/bristfällig man (Rosenberg 2002, s. 30, Beauvoir 1949, s. 12). Kategoriseringen ledde till att man utvecklade metoder för att kategorisera biologiska egenskaper för att bevisa könets naturlighet, och man konstaterade då att könen bestämde vilka samhällsuppgifter en kvinna respektive en man skulle ha, eftersom man ansåg de vara naturgivna (Rosenberg 2002, s 30).

Det är genom kontrollerandet av sexualiteten som man har skapat distinktionen mellan könen/genus. Butlers ifrågasätter heteronormativitetens definition av kvinnor och män enligt logiken feminin=kvinnlig=kvinna och maskulin=manlig=man. Det är här begreppet den heterosexuella matrisen kommer in.

Enligt Butler är den heterosexuella matrisen en dominant modell av genus som förutsätter att kroppar måste utgå från ett stabilt kön. Det maskulina uttrycker manlighet och det feminina kvinnlighet som definieras genom motsatser och är hierarkiskt definierade genom den obligatoriska heterosexualiteten. Den heterosexuella matrisen är avgörande för vad som är godkänt/normalt och vad som inte är det. Kroppar är enligt Butler inte ”begripliga” i sig utan kulturen skapar begripliga kroppar genom den heterosexuella matris som kräver en genusordning med två tydligt identifierade kön/genus ett kvinnligt/feminint och ett manligt/maskulint (Rosenberg 2002, s. 70-71)

Butler menar att könskategorierna och heterosexualiteten inte är frivilliga utan socialt sett obligatoriska. Historiskt sett har man använt makt för att vidmakthålla den genusordning och det begär som ska närma män och kvinnor till varandra. Med andra ord existerar kategorierna man och kvinna endast inom heterosexualiserad kontext, där två olika kön framställs som de enda möjliga identiteterna. Den heterosexuella matrisen organiserar kroppar, genus och begär i en ordning där femininitet skiljs från maskulinitet både kroppsligt och beteendemässigt för att sedan föras samman genom åtrå och sexuella handlingar (Ibid.).

För att framstå som kvinna/man krävs dels att man har en kropp som kategoriseras som en kvinno-/manskropp. Dessutom ska denna person uppträda (gå, stå, klä sig, gester) enligt samhällets förväntningar på hur en kvinna/man ska uppträda och dessutom vara heterosexuell. Det är först då man uppfattas som en riktig kvinna/man (Ambjörnsson 2006, s. 113)

Att uppvisa rätt sorts kopplingar mellan kön, genus och begär är förutsättningen för att man ska uppfattas som en acceptabel människa. Så fort en person befinner sig utanför denna ordning blir den obegriplig i andras ögon. Man uppfattas som störande eller rentav skrämmande. Man provocerar (Ambjörnsson 2006, s.13). Människor som inte definierar sig med sitt ”biologiska kön” (anatomiska drag), d v s transpersoner, skapar en stor förvirring för att kropp inte överensstämmer med genusbeteende (Ibid, s. 114).

Behandlingen av intersexuella i läkarvetenskapen är ett utmärkt exempel på hur den heterosexuella matrisen tar sig i uttryck i skapandet och reproducerandet av två kön yttar

Ambjörnsson. Personer som föds med ickedefinierbara kön får genomgå en operation med könskorrigering (oftast till vagina). Trots att dessa operationer kan leda till fysiskt lidande och komplikationer i sexuell njutning opereras intersexuella barn och behandlas som akutfall. Intersexualitet betraktas som en sjukdom. Syftet med detta är att ge barnet en möjlighet till ett ”normalt” liv, en stabil könsidentitet där det fysiska könet överensstämmer med omgivningens uppfattning om barnets könstillhörighet (Ambjörnsson 2006, s. 116-117). Slutsatsen är att rätt sorts kopplingar mellan kön och genus betraktas som livsviktiga när ett barn föds.

Detta visar på hur problematiskt samhället anser det är att inte kunna könsbestämma en individ utifrån könsorganet som i sin tur ska ge färdiga mallar på hur genusbeteendet förväntas vara. Att inte vara helt säker på i vilket fack man ska placera en individ verkar helt enkelt rubba ordningen i samhället. Denna ordning har skapat två klara kategorier som säger att en individ kan enbart vara en man eller kvinna och detta innebär en specifik kombination av könsorgan, genusbeteende och sexualitet (Ambjörnsson 2006, s. 117- 118). Det är snarare genusavvikelsen (genusbeteende) som upplevs mer dramatisk än den sexuella (ickeheterosexualitet) vilket innebär att i den heterosexuella matrisen föregår genus sexualitet (Ibid, s. 121ff). Sålunda bygger den västerländska modellen för genus på föreställt underliggande biologiskt kön (Ibid, s. 131)

Av denna anledning har studier av olika transidentiteter varit ett viktigt område inom queerstudier. Normbrytningar syns tydligast när ett genusbeteende inte knyts till rätt sorts kropp och det sexuella begäret inte följer någon homo- eller heterosexuell uppdelning. Därför har transidentiteter och bisexualitet intresserat queerteorin för dess ickebestämthet och dess karaktär av att vara innanför, utanför, bredvid eller mellan dessa två huvudgrupper (Rosenberg 2002,s.118) Men framför allt har transidentiteter utmanat den heterosexuella matrisen genom uppfattningen om individens rätt att skapa sig själv (Ibid, s. 15).

4.4 Trans

För att sammankoppla det queerteoretiska perspektivets syn på trans är det viktigt att poängtera att queerteorin grundas just på enskilda människors erfarenheter av att falla utanför förväntade genus- och sexualitetskategorier. Queerforskningen handlar därför ofta om olika transpersoner som överskrider genusgränserna för att säga något om det som är förväntat normala (Ambjörnsson 2006, s.135).

Transperson används som ett paraplybegrepp för alla personer som på ett eller annat sätt bryter mot föreställningar kring könsidentitet (det kön en person upplever att den har) och könsuttryck. Detta innebär att könsidentitet och/eller könsuttryck inte alltid överensstämmer med det biologiska ”könet”(Darj & Nathorst-Böös 2008, s. 6). Man kan också välja att inte definiera sig i kategorierna ”man” och ”kvinna”. Personer som inte vill förhålla sig till dessa kategorier och som definierar sig mellan eller bortom de traditionella könen kallas för intergender. När man talar om intergender används ordet *hen* som är ett könsneutralt pronomen. Hur man väljer att uttrycka sin könsidentitet varierar, vissa har androgyna könsuttryck, andra väljer mellan ett maskulint/feminint könsuttryck och andra varierar mellan olika uttryck (Ibid.).

Det som ligger till grund för queerteorins syn på trans är begreppet som behandlades tidigare, performativitet . Detta grundar sig på hur en människas identitet skapas. Från den stund barnmorskan berättar för föräldrarna att de fått en flicka är barnmorskans uttalande inte endast en beskrivning av det nya barnet, skriver Ambjörnsson. Uttalandet kan ses som en performativ handling som aktivt gör något med både barnet och föräldrarna, barnet tilldelas ett kön. Det handlar om en rad olika psykologiska och sociala processer som aktiveras och från denna stund sätts barnet i en hel värld av föreställningar om vad en flicka är och förväntas bli. Denna nya individ kommer att behandlas på ett visst sätt och förväntas bete sig på ett visst sätt av föräldrar, lärare eller arbetsgivare (Ambjörnsson 2006, s. 136)

Barnmorskans uttalande är enligt queerteorin en början på en lång väg av performativa handlingar. Det räcker inte med en gång för att denna talhandling ska få betydelse. Det krävs oerhört många upprepningar för att ”tjejgörandet” ska framstå som övertygande. Ambjörnsson skriver att Butler menar att när man uppfattar den lilla tjejens sätt att tala, gråta, leka eller rita och relatera det som ett uttryck för hennes könsidentitet är man fel ute. Könsidentitet är alltså en effekt av ett ständigt pågående upprepande handlingar. Känslan att vara tjej uppstår på grund av att man handlar på speciella sätt och låter bli att göra annat. Därför finns det enligt queerteorin, ingen inneboende essens om manlighet, kvinnlighet, homo- eller heterosexualitet. Det enda som finns är en rad kulturella och sociala regler som människor måste förhålla sig till för att framstå som begripliga och normala (Ambjörnsson 2006, s. 138).

De flesta som identifierar sig som intergender vill inte korrigera kroppen medan andra använder hormoner och operationer för att göra kroppen mer androgyn. Transsexualism

skiljer sig från övriga transidentiteter för att det befinner sig inom en medicinsk diskurs som fastställs med diagnos. Det heter transsexualism och inte transsexualitet för att poängtera att detta inte har med sexualitet att göra utan om könsidentiteten. I detta avseende finner man att könsidentiteten inte överrensstämmer med kroppen (det "biologiska") och därför är kroppskorrigeringar livsviktiga för många.

4.5 Tidigare forskning

Transpersoner har varit en del av homo- och bisexualitetsrörelsen. När man har talat om HBT-personer har fokus framför allt legat på sexualitet och transpersoner har hamnat i skymundan. Dock har jag funnit två studier som har varit relevanta för min undersökning. Den ena är en studentuppsats av Signe Bremer *Under ytan: en etnologisk studie av nio transpersoners berättelser om vardagsverklighet i ett könsdikotomt samhälle*. Syftet med studien är att belysa om transpersoners vardagssituationer i Sverige och undersöka hur manligt och kvinnligt framstår i intervjupersonernas berättelser. Bremer använder sig av diskursanalys och Butlers begrepp performativitet för att belysa hur kön "görs" i olika sammanhang. Studien kommer även fram till att det är i synnerhet intergender identiteter som samhället vet lite om (Bremer 2005 s.44). Bremers studie visar hur transpersoner brottas med den allmänna uppfattningen om kroppen som symbol för könsidentitet och könsuttryck. Uppsatsen lyfter även upp organisationen RFSL som en alternativvärld för dessa personer där de kan uppleva acceptans. Eftersom personerna i det vardagliga livet stöter på fördomar och dömanden där de ständigt får ifrågasättande bemötanden.

RFSL UNGDOM har givit ut en studie *Är du kille eller tjej: En intervjustudie om unga transpersoners villkor* som handlar om unga transpersoners situation. Syftet med studien är att låta unga personer tala om sina erfarenheter i ett heteronormativt samhälle. Den fokuserar främst på de olika bemötanden de intervjuade har mött bland vänner, familj, vård och skola och i det offentliga rummet. Resultatet visar att unga transpersoners erfarenheter har gemensamma teman där de har blivit bra bemötta men även blivit kränkta på grund av vård- eller skolpersonalens okunskap kring transfrågor. Undersökningen visar även att personer som passerar enligt tvåkönsnormen har lättare att bli accepterade i samhället än de som exempelvis definierar sig som intergender. Detta visar hur heteronormen är starkt präglad i människans medvetande att en "avvikelse" kan bli mer accepterad än en annan. Målgruppen för denna studie är enligt författarna främst skol- och vårdpersonal men även andra yrkesverksamma personer som har kontakt med ungdomar.

5. Metod

Utifrån mitt syfte och frågeställning är min ambition med undersökningen att den ska synliggöra och problematisera hur olika normer styr lärares handlande mot elever. I förlängningen vill jag förbättra skolsituationen för elever som faller mellan de accepterade kategorierna. Det mest relevanta tillvägagångssättet har varit en etnografisk studie med kvalitativ datainsamling. Eftersom ämnet är svårforskat bestämde jag mig för att göra långa intervjuer.

5.1 Urval och tillvägagångssätt

Mitt sökande efter elever som identifierar sig som transpersoner började med att jag först och främst kontaktade skolor jag varit i kontakt med tidigare. Svaren jag fick var att ”sådana typer av elever finns inte i den här skolan”. Detta ledde till att jag kontaktade organisationen RFSL. En av de personer jag kontaktade är en av författarna till rapporten ”*Är du kille eller tjej*”. Författaren till rapporten mejlade ut ett informationsmejl till personer inom deras interna listor. Jag tog även kontakt med en ledare på RFSL:s fritidsgård Egalia för HBT-ungdomar, fritidsgården brukar ha runt tjugo ungdomar de gånger jag varit där. Efter att ha kontaktat ledaren för Egalia skickade jag informationsbrev via mejl om min undersökning. Kort därefter kom jag på besök på fritidsgården och presenterade mig och mitt ämne och att jag sökte intervjupersoner till min uppsats. Jag har besökt fritidsgården Egalia sammanlagt fyra gånger. Av mejlutskickarna som skickades ut anmälde en person sitt intresse och av ungdomarna på Egalia anmälde tre sitt intresse för intervju.

Under en två månaders period av sökande lyckades jag få fyra informanter. Detta ledde till att jag från att ha tänkt ha ungefär tio informanter för tjugominuters långa intervjuer fick begränsa mig till fyra informanter med intervjuer som pågått mellan 40 och 60 minuter och transkriberats från bandupptagningar. Samtliga av mina informanter går i skolan, högstadiet till och med gymnasiet varav en har lämnat gymnasiet för ett par år sedan men kom ut då den gick på gymnasiet. Ingen av mina informanter vill definiera sig utifrån de två erkända kategorierna ”man” eller ”kvinna” och samtliga av mina informanter förutom en vill att man använder det könsneutrala pronomenet *hen*.

Intervjuformen jag använde mig av var den halvstrukturerade intervjun (Kvale 2009, s. 180). Jag hade redan utskrivna frågor som underlag men lät informanternas svar styra följdfrågorna

som ställdes. Detta resulterade i kortare frågor och längre svar, jag följde upp svaren och försökte tolka svaren under själva intervjun.

5.2 Forskningsetik

Att göra en intervjuundersökning ställde många krav på mig och det är många etiska frågor jag som forskare måste ta ställning till. Dessa handlar inte endast om målet för undersökningen utan även medlen. Därför blir det viktigt att reflektera över syftet med undersökningen med hänsyn till dels det vetenskapliga värdet men även för den undersökta situationen (Kvale 2009, s. 77-78). Därför var det en nödvändighet att föra ett etiskt protokoll i planeringsstadiet på de etiska frågor som skulle kunna dyka upp under arbetets gång. För att säkra informanternas samtycke fick de först information om undersökningen, dess syfte och hur den var upplagd. När de senare anmälde sitt intresse skickade jag ut frågorna innan intervjun .

När informanterna läst och godkänt frågorna bokades tid för möte. Jag garanterade mina informanter att jag skulle anonymisera den information som de skulle dela med sig till mig. Jag var även väl medveten om att intervju som metod kan leda till att intervjupersonerna under intervjutillfället avslöjar mer än vad de egentligen behöver. Därför valde jag att transkribera intervjuerna och skicka den till informanterna för att de ska kunna tala om vilka partier de inte vill ska undersökas. Dock har jag transkriberat endast de delar jag ansett vara relevanta för mitt syfte. Jag har valt att inte bifoga transkriberingarna som bilaga på grund av etiska principer för att garantera anonymitet till mina informanter. Transkriberingen finns i min ägo och är skriven med talspråk. För att undvika missförstånd upplyste jag intervjupersonerna om att det är skillnad mellan skrivet och talat språk och att de inte ska känna att deras språk är oförståeligt.

Gränserna för vad som är etiskt kan inte dras vid en speciell linje utan det är forskarens personliga integritet som är den avgörande faktorn, därför valde jag att dela med mig av processen till mina informanter som var väl insatta i de teorier jag använde samt hur arbetet skulle gå till. För att garantera trygghet till mina informanter valde jag att ha intervjuerna i en miljö som de kände sig hemma i. Informanterna jag kom i kontakt med via Egalia intervjuade jag i deras lokaler. Och informanten som jag kom i kontakt med via mejlutskick hade jag telefonintervju med på grund av att informanten befann sig i en annan stad.

5.3 Generaliserbarhet och avgränsning

Jag är medveten om att mina resultat inte kan ses som generaliserande eller omfattande för alla unga transpersoner i Sverige idag. För det första undersöker jag endast en form av transidentitet, som mina informanter identifierar sig med, och har inte utgått från en jämn representation av olika transidentiteter som exempelvis transsexuella eller transvestiter. För det andra befinner sig mina informanter i den queera kontexten då de på ett eller annat sätt verkar inom den queera organisationen RFSL. För det tredje finns det lite forskning kring transpersoners villkor i skolan så det är svårt att säga vad ett representativt urval skulle innebära eftersom det finns obegränsat antal erfarenheter (Darj & Nathorst-Böös 2008, s.5).

Jag har valt att avgränsa mig till vad informanterna ansett om lärarnas bemötande, inte hur klasskamraterna har reagerat. Trots att intervjuvaren har berört klasskamraters reaktioner. Utifrån denna avgränsning har jag kunnat identifiera återkommande teman som utgör ett underlag för min analys av det empiriska materialet (Kvale 2009b). Rubriceringen i resultat- och analysavsnittet utgår från dessa teman och metoden jag valt att analysera materialet med är diskursanalys. Utifrån denna analys är jag deltagare liksom mina informanter varit medforskare i intervjun.

5.4 Diskursanalys

Diskursanalys myntades av Foucault och man lägger fokus på hur kunskap och sanning skapas inom diskurser och på maktförhållandena i diskurser. Man studerar hur tal och texter används för att utföra handlingar. Den undersöker alltså hur människor använder språket för att forma identiteter. Med diskurs menas ”ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen)” (Winther Jørgensen, Phillips 2000, s. 7). Det vill säga att språket är strukturerat inom olika mönster som våra handlingar följer och agerar inom. Det är historiska specifika och konkreta praktiker som producerar maktrelationer. De finns inom institutioner och sociala grupper och är kopplade till kunskap.

Genom diskursanalysen blir det möjligt att studera hur språket används i sociala, politiska sammanhang och hur det påverkar de betydelser och innebörder som skapas. Enligt diskursteorin genomsyrar och präglar makten alla sociala relationer. Maktaspekterna som styr vad som kan sägas, hur det kan sägas och av vem, är vad diskursanalysen betonar. När vi avkodar en text eller tal intar vi en förbestämd position som bestäms av diskurserna. På det sättet accepterar vi, eller är underordnade textens definition av oss, det vill säga den

föreslagna subjektpositionen. Subjektet finns inte som en autonom kraft och innehar en inre kärna, enligt diskursanalysen blir vi subjekt genom att acceptera de roller diskurserna har skapat.

6. Resultat och analys

6.1 Presentation av informanter

Jag har totalt intervjuat fyra personer som identifierar sig inom trans. Jag har ändrat vissa uppgifter för att garantera anonymitet för mina informanter, jag har fiktiva namn och dessa är Kim som har lämnat skolan för några år sedan och kom ut på gymnasiet och vill bli kallad med pronomen hen. Nikki och Sam går på gymnasiet och definierar sig som hen. Tim går i högstadiet och vill bli kallad han.

6.2 "Komma ut" processer

Samtliga informanter konstaterar att de har erfarenhet av att ha kommit ut flera gånger och att det är en långvarig process. Tim beskriver det som att han alltid har känt att något inte stämde sedan han var barn och kände sig utanför. Sedan beskriver Tim att han började läsa om "gender identity disorder" på internet för att slutligen förstå att det var precis det han kände. I takt med denna läsning kunde Tim äntligen få ett svar på sina känslor genom benämningen nongender/intergender.

Insikten till varför Tim inte kände sig tillhöra de två erkända könskategorierna gav honom en rad förklaringar till varför han inte kände någon gemenskap med sitt anatomiska "kön". Kort därefter kom Tim ut för sin vän som var stöttande men som inte riktigt förstod vad nongender/intergender egentligen innebar. Han hade inte heller några förväntningar på att vännen skulle förstå, eftersom många i hans ålder inte vet att det existerar något annat än könen man/kvinna. Tim förstår att detta blir svårt för de jämnåriga att relatera till. När jag frågar varför svarar han att inte vilja kategorisera sig som man/kvinna anses inte normalt, det är inget man känner igen. Tim förstår att han anses vara obegriplig i andras ögon för att hans identitet inte existerar i de flestas medvetande. Ändå bestämde sig Tim för att komma ut till en av sina lärare. Han berättade det för en lärare som han hade haft kontakt med en längre period. Läraren kände till Tims könsförvirring redan innan han kom ut. Könsförvirringen handlade om att Tim inte visste var han skulle placera sina känslor. Det han kände kunde inte placeras någonstans förrän han kom i kontakt med begreppet intergender. Detta visar att

språket förvisso är normerande och klassificerande men det är också befriande när människan behöver sätta namn på sina känslor. Läraren som kände till könsförvirringen var den första av skolpersonalen som Tim kom ut till via mejl. Kort därefter beslutade han sig för att komma ut för övriga lärare.

Kim å andra sidan beskriver att tankarna kom smygande i tredje året på gymnasiet och hen insåg att hen inte helt och hållet identifierade sig som tjej. Kim förstod att hen hade någon typ av transidentitet och trodde först att hen kanske var transvestit eller transsexuell. Med denna ambivalens bestämde sig Kim att skriva detta till sin mentor i kontaktboken, mentorn läste det och svarade. Detta ledde till att de pratade om hur Kim mådde och fokuserade på det. Det var så Kim kom ut, men valde att behålla det mellan sig och läraren tills hen tog studenten. I likhet med Tim beskriver Kim att hen alltid hade känt att det var något fel och i puberteten fick hen höra att det var *normalt* att det kändes jobbigt. Kim förklarar vidare ”jag förutsatte det alla förutsatte om mig”.

Kim och Tim använder begreppet normal i sina ”komma ut” processer. I puberteten upplevde Kim sin kropp som jobbig och hens känslor reducerades till att det hör till processen att bli kvinna. Då accepterade hen den förbestämda positionen som den heteronormativa diskursen definierade och hen intog denna subjektposition som heterosexuell kvinna. Uppdelningen i kvinna och man leder till att man känner sig fastlåst och om man upplever att man varken tillhör det ena eller det andra framstår man som obegriplig, konstig och kanske till och med inte trovärdig (Ambjörnsson 2006, s. 60).

I likhet med ovanstående hade Sam kontakt med en lärare. Hen beskriver kontakten som en speciell ”transkontakt” och att läraren kändes som om den var den enda som tog henom på allvar. Kontakten var inte uttalad och sträckte sig fram till att Sam ville komma ut inför klassen. Händelsen beskrivs som pinsam men hen valde att ställa sig inför klassen och tala om att hen är transperson och vill bli kallad vid namnet Sam och ha det könsneutrala pronomenet hen. Sam berättade inte att hen är intergender/nongender då hen visste att klassen inte skulle förstå vad dessa begrepp betyder av samma anledning som Tim förklarar varför hans vän inte förstod. Sam förklarar att hen kan tänka sig att de flesta trodde att hen var transsexuell. Tron att Sam skulle ha varit transsexuell förklarar hur språket skapar människans bild av tillvaron och bygger på skillnadens roll. Alltså när Sam ställde sig inför klassen och sa att hen inte identifierade sig som ”tjej” blev reaktionen (förståelsen/avkodningen av den språkliga

handlingen) att hen ville definiera sig som det motsatta och därmed skulle även korrigerat sitt "kön", för att "rätt" genusbeteende ska vara sammankopplat med rätt "kön" och istället bli en "man". Protesterna som Sam mötte mot sitt könsneutrala pronomen förklarades med att ordet är obegripligt och ovant för att det inte finns i den språkliga begreppsvärlden.

Att kontakta specifika lärare är ett sätt Nikki inte valde att göra. Hen valde att inte komma ut överhuvudtaget som transperson. Hen förklarar detta med att "säga" att man är transperson är att gå med heteronormativitetens spelregler och på så sätt intar inte Nikki den föreslagna subjektpositionen som "avvikare" i den heteronormativa könsdiskursen. Dock hävdar hen att om hen hade definierat sig som kille hade hen inte behövt säga att (han) var homosexuell. Detta uttalande kan betyda att Nikki inte ser homosexualitet som något avvikande från normen. Det kan även betyda att om hen hade definierat sig som kille hade hans genusbeteende avvikit från normen på hur en kille ska uppträda och därmed inte behövt tala om att, i detta fall han, har en annan sexualitet än den heterosexuella. För då skulle Nikki passera som en motpol till heterosexuella nämligen som homosexuell där man kan ha ett genusbeteende som inte överensstämmer med den norm på hur en "riktig" man ska bete sig, maskulin-manlig-heterosexuell. Detta visar hur tvåkönsnormen påverkar det sätt man blir sedd i andras ögon.

Nikki förklarar sitt ställningstagande med att hen inte kan bli definierad förrän man frågar hur hen vill bli definierad, och därför brukar hen rätta folk när de använder fel pronomen. Hen beskriver att insikten om intergender kom på senare tid men poängterar att känslorna alltid funnits där och insikten kändes "naturlig", hen förklarar "eftersom jag alltid känt såhär(..)[att vara] kille nåä inte min grej va". Detta uttalande bekräftar queerteorins perspektiv på att kroppen är ett medium som fylls med socialt och kulturellt innehåll och innan dess symboliserar den inget. Och att Nikki inte anser att "vara kille" inte är hans "grej" innebär att hen inte definierar sig med det genusbeteende som förväntas i enlighet med det kroppen symboliserar. Detta illustrerar den queera övertygelsen om att kön, inte bara genus, är en social konstruktion.

Gemensamt för alla intervjupersoner är att de på ett eller annat sätt hade "kommit ut" flera gånger innan de kom ut som transpersoner. Dessa "komma ut" processer handlade om sexualitet där samtliga informanter var ickeheterosexuella (Darj & Nathorst-Böös 2008, s. 13). Sam beskriver att hen kom ut som ickeheterosexuell queerfeminist först, Tim kom ut som

bisexuell, Kim förstod efter att ha haft ett heterosexuellt förhållande, innan hen slutade definiera sig som tjej, att hen attraherades av tjejer och Nikki påpekade att hen alltid attraherats av killar även när hen definierade sig som kille. Sexualitet och genus kan i detta avseende inte skiljas åt, de är sammankopplade och kategorierna man och kvinna existerar endast i den heterosexuella matrisen. Därför är könsbegreppet sammankopplat med sexualitetsbegreppet för att det möjliggör undersökningen av hur kön konstrueras och upplevs (Rosenberg 2002, s. 73). Samtliga intervjupersoner konstaterar att de har kommit ut flera gånger vilket innebär att garderoben inte existerar på grund av ”avvikande” sexualitet eller könsbeteende utan på grund av den obligatoriska heterosexualiteten (Ibid, s. 93). Det vill säga existerar inte garderoben på grund av att det finns olika typer av identiteter, utan på grund av att heterosexualiteten inte tillåter andra identiteter än just den heterosexuella vars aktörer endast kan vara män eller kvinnor.

6.3 Ickedefinition som definition

De intervjuade påpekar rätten till att inte definiera sig enligt tvåkönsnormen. Kim förklarar att hen inte gillar kategorier och vill inte heller bli kategoriserad. Hen förklarar vidare att hen inte visste om att man kunde vara ett mellanting, någonstans mittemellan. Kim trodde att man bara kunde vara det ena eller det andra. Därför tänkte hen först att hen var transsexuell eller transvestit. Av denna anledning vill Kim definiera sig med att vara odefinierad ”jag vill inte sätta saker i fack, är man placerad där så måste man hålla sig där. Jag undviker att bli kategoriserad så mycket som möjligt”. Att Kim hade svårt att formulera sina känslor och sedan trodde att hen endast kunde vara det ena eller det andra könet är en tydlig signal på hur transpersoner i allmänhet, och intergender i synnerhet är osynliggjorda i samhället. Detta osynliggörande gjorde det svårt att förstå sig själv och att berätta för andra. Att det finns begränsat med kunskap och information om intergender gör det svårare att överhuvudtaget förstå att man kan vara intergender (Darj & Nathorst-Böös 2008, s. 14-15).

Tim uttrycker samma oförståelse för de känslor han kände innan han läste på internet om inter/nongender som ledde fram till förståelsen av att det finns ett begrepp för ickedefinition. Enligt queerteorin uppstår identiteter när de får ett namn och i detta fall blev ickedefinitionen en identitet. Mina informanter menar att de inte vill bli klassificerade då de inte identifierar sig inom de ramar varje kategori ställer. Att vara ickedefinierad gör att man kan stå friare från den kontroll och disciplinering som övervakar hur mycket ”tjej” eller ”kille” man är.

Nikki uttrycker sin ickedefinition med ”det är skönt att *kunna switcha*[min kursivering] såhär”. Det försvenskade ordvalet ”switcha” kommer från engelskans ”switch” som betyder ”byta”, ”ändra”, eller ”kasta om”. Vilket innebär i praktiken att Nikki finner välbehag att i vissa sammanhang bli sedd som ”tjej” och i vissa sammanhang bli sedd som ”kille”. Hen identifierar sig inte i någon specifik könskategori då hen tar till de attribut som respektive kategori representerar när hen känner för det. Därav viljan att inte definiera sig för att hen *kan* vara maskulin och feminin oberoende av sin kropp. Nikki befinner sig enligt sin egen utsago mittemellan de två erkända könskategorierna och känner att hen inte vill definiera sig. Hen hävdar att man är den personen man känner sig som och innehavet av ett speciellt könsorgan ska inte få bestämma vad man är.

Sam uttrycker samma sak och menar att man ska ”inte definiera mig som tjej bara för att jag har fitta liksom”. Sam tror att kön är en social konstruktion och efter ett sådant tänkande slutade hen definiera sig med något specifikt kön och istället ser sig som intergender/nongender och därmed odefinierbar. Tim berättar också att han definierar sig som nongender/intergender vilket innebär att han inte vill kategorisera sig och förklarar att han befinner sig exakt mellan kategorierna kvinna och man.

Alla påpekar att det som väcker störst uppmärksamhet är deras ickedefinition för att de inte kan placeras i fack och folk vet inte vilka förväntningar man ska ha på dem och deras beteenden. Sam upplever att folk inte förstår hur man inte kan definiera sig och Nikki upplever det som att när man i en heteronormativ värld inte kan definiera kön stannar ”processen” i huvudet eftersom för de allra flesta upplevs nödvändigt att placera människor i olika fack.

Om man ska återknyta till Butler konstaterar hon att genus är ett slags ”imitation för vilken det inte finns något original”(Butler 2005, s. 72). Heterosexualiteten håller alltid på att imitera sig själv som ideal och misslycka. Den är beroende av avvikelser för att existera och eftersom avvikelser alltid har funnits misslyckas heterosexualiteten som ideal. Just för att den misslyckas och strävar efter att lyckas drivs det heterosexuella identitetsprojektet i en evig upprepning av sig självt. Den gör ständiga försök att naturalisera sig själv som något givet och sant men egentligen är det endast en återupprepning av skenbilder av en ”man” och ”kvinna”(Ibid, s.73). Det är vissa människors vilja till ickedefinition som bekräftar heterosexualitetens misslyckande och bekräftar tanken att kön inte är en neutral objektiv

sanning. Det handlar mer om ett normsystem som reglerar hur man ska vara en man och en kvinna, detta system talar också om att man ska bete sig som en man eller kvinna (Ambjörnsson 2006, s. 112).

6.4 Lärarens reaktioner

När man pratar om bemötande är det viktigt att komma ihåg att det finns en inneboende ojämlikhet i själva begreppet. Ordet implicerar att det är någon med kunskap som ska bemöta någon annan som ska bli hjälpt. Det är inte ett möte mellan två jämlika parter. Detta medför att det ligger ett särskilt ansvar hos den yrkesverksamma (Darj & Nathorst-Böös 2008, s. 20). Lärarens roll i detta avseende blir dels statens förlängda arm där den ska förmedla demokratiska värden och se till att varje individ utvecklas, som det står i läroplanen, till sin unika egenart genom att uppvisa en professionalism i sin yrkesroll. Dels blir dennes roll en viktig symbol för vuxenvärlden och samhället i stort

Kim, Sam och Tim beskriver att den första personen de tog kontakt med i skolan angående sin könsidentitet var en lärare de har haft. Samtliga beskriver att de haft en speciell kontakt där de i förtroende berättat om sin identitet och ventilerat tankar och känslor för att få sin identitet bekräftad.

Kim berättar att det som hen uppskattade var att läraren först och främst fokuserade på hens psykiska hälsa. Eftersom Kim kände sig bekymrad över de tankar och känslor som hen hade och inte visste hur hen skulle leva ut dem var läraren ett bra stöd. Läraren kom med olika råd och tips som rörde klädsel. Hen tänker på sin lärare som en stark och trygg individ som brydde sig mycket om eleverna. Kim avslutar sin berättelse om hur hen upplevde lärarens bemötande med att hen tyckte mycket om läraren. Att lärarnas engagemang är det som uppskattas bekräftas även av Nikki. Hen som tar ett avstånd från att ”komma ut” och istället *rättar* folk när de definierar fel berättar att hen känner sig trygg bland sina lärare eftersom hen uppfattar dem vara nära eleverna och vill engagera sig för elevernas skull. Nikki uppskattar att hen närsomhelst kan gå in i lärarrummet och prata med sina lärare. Hen anser att det leder till ett öppet klimat lärare elever emellan där hen har möjlighet att utveckla och uppdatera sina lärare till ett queertänkande.

Sam upplever lärarens reaktion som stöttande i hens val att ”komma ut” inför klassen men när hen väl kom ut slutade läraren att ha kontakt på samma sätt som de hade tidigare. Hen upplevde detta som väldigt ”sorgligt och jag kunde inte förstå varför [läraren] fryste ut mig”

säger Sam. Det var precis vid den tidpunkten som hen behövde lärarens stöd. När Sam får frågan varför hen tror att läraren reagerade på det sättet svarar hen att läraren kanske tyckte att hen var ”knäpp” som faktiskt kom ut.

Ordet ”knäpp” sätter Sam i en avvikande position till det normala. Motpolen till normal, är knäpp. Hen känner sig ensam i den bemärkelsen att när hen kom ut med något som varit hemligt och gjorde det offentligt valde läraren att inte vara där. Dennes avståndstagande lämnade Sam ensam i en värld av frågor. Men hen tycker att läraren var stöttande på så sätt att den såg Sam, hälsade och frågade huruvida undervisningen var, för att använda Sams uttryck, ”o queer”. Sam förklarar att hen egentligen inte ska ha den rollen och ta ställning till om uppgifterna är ickeheteronormativa. Dock tror hen att läraren överhuvudtaget frågar betyder att den bryr sig. Sam förklarar vidare att om hen krävde att läraren ska veta utan att fråga skulle det innebära att läraren ansåg att Sam begär för mycket, ”jag känner inte riktigt att jag orkar ta den fighten”. Det pågår någon typ av maktkamp mellan Sam och läraren. Lärarna i flera olika sammanhang har aktivt protesterat mot att kalla Sam vid hans namn och ett könsneutralt pronomen.

Sam har även inför andra elever fått kommentarer från lärare som har antytt hånfullhet eller markerat ett avståndstagande. Att en lärare med en speciell ton hejar på sina elever ” hej pojkar och flickor.. höll jag nästan på säga” upplevde Sam som en ironisering av honom som person. Sam bekräftar att lärarens kommentar inte var elak rent språkligt men hen upplevde dess ton som något elakt. Sådana typer av kommentarer förekommer även i klassrummet i den faktiska klassrumsundervisningen. En lärare räknar upp antalet elever genom att dela upp dem i tjej- och killgrupper, när den sedan kommer till Sam räknar läraren hen som tjej med frågeställningen ”eller?”. Ett sådant bemötande positionerar Sam i ett utanförskap då hans ickedefinition markeras med olika språkliga uttryck. Med språket kan lärare markera att Sams ickedefinition skapar förvirring och hen framstår som obegriplig. Sam får med jämna mellanrum bevisa sin identitet genom att ”rätta” lärare när de använder fel namn eller pronomen. Genom detta kan man se att de uttryck som anses vara effekter av en genusidentitet är performativt skapta.

Tim tycker att en viss lärare reagerade bra i den bemärkelsen att den var stöttande trots att den inte riktigt förstod men var villig att sätta sig in i situationen för att värna om Tims psykiska hälsa. Det tyckte Tim kändes bra, när det sedan kom till andra lärare blev reaktionen

annorlunda. I likhet med Sam förstod inte Tims lärare vad intergender betydde och bad Tim att upprepa vad han hade sagt. Tim fick förklara för sina lärare vad intergender betyder och att numera skulle bli kallad Tim och att de ska använda *han* som pronomen. Han får kämpa med de lärare som enligt honom vägrar säga hans nya namn och kalla honom han. Trots att Tim gör ständiga försök med att få vissa lärare att använda hans nya pronomen.

Nikki berättar att hen säger till lärare att använda könsneutralt pronomen när de inte kallar henom vid namn. Hen har också bett sina lärare att tilltala henom med namnet Nikki. Eftersom hen gärna vill införa ett queertänkande bland sina lärare skriver hen könsneutrala pronomen i sina skoluppgifter och försöker att inte dela upp människor i de erkända könskategorierna. Detta har resulterat i att hen fått minuspoäng för hen inte vill använda sig av könskategorierna men även fått ickegodkänt på en uppgift när hen använde "hen" som pronomen. Läraren argumenterade betyget med att "hen" inte finns som pronomen då det inte finns i svenska ordlistan. Samma argument fick Sam av en lärare då hen bad om att få bli kallad hen istället för "hon".

Tims förklaring till varför lärare vägrar att kalla honom "han" är att Tim får intrycket av att de inte tar honom på allvar. Han får höra att han är för ung och att han kommer se att det går över när han blir äldre. Det är enligt Tim ett ytterligare bevis på att de inte riktigt förstår vad det handlar om. Det gör att Tim blir tvungen att själv vara initiativtagare för att få det stöd och det bemötande han behöver.

Å andra sidan berättar Tim och Nikki att det blir enklare när lärare är mer samarbetsvilliga. Tim berättar om ett antal lärare som har slutat med uppdelningen i tjej och killgrupper samt att han har fått ett eget omklädningsrum på gymnastiken. Andra lärare har fortsatt ha kontakt med honom och tagit hänsyn till honom på olika sätt. Nikki säger att hen har blivit kallad Nikki av lärare utan några som helst problem trots att det står ett annat namn på lärarnas papper. Hen är även nöjd med att dessa lärare inte använder något pronomen för att de vet att hen inte vill definiera sig. Dessutom är de öppna för förslag och använder det i undervisningen. Detta anser Nikki och Tim är ett bra bemötande för att det finns en inställning för utveckling.

De intervjuade har olika erfarenheter men deras erfarenheter påminner mycket om varandra. Att vissa inte ens tas på allvar som Sam och Tim eller att förneka existerandet av hen som pronomen har väckt ilska, besvikelse och uppgivenhet bland mina informanter. Detta kan dels

beror på att ingen av dem passerar enligt tvåkönsnormen. Om någon av dem gjort det hade den personen lättare blivit accepterad för då hade man förstått vad den personen inte definierar sig med och vad den vill bli definierad som. Därför kan transsexuella på ett sätt lättare passera i samhället. Men om man inte följer denna tvåkönsnorm och inte definierar sig inom dessa två kategorier blir det alltför obegripligt och personen har svårare att passera (Ambjörnsson 2006, s. 21).

6.4.1 Pronomens betydelse för identiteten

Att bli kallad med rätt namn och pronomen är det intervjupersonerna uttryckligt sagt varit ett bra bemötande. Alla fyra har på olika sätt poängterat att det är då de känner sig respekterade som personer. När lärare använt rätt namn och pronomen har samtliga informanter berättat att det är då de känner sig trygga i skolan. Nikki anser att en av hens lärare är bra för att den säger *hen* och hens namn Nikki ”det känns tryggt för mig”. Hen tycker att det är jobbigt att bli kallad ”han” för att det är ingenting hen är. Tim säger att känslorna som intergender/nongender har han haft hela sitt liv och ställer en retorisk fråga ”vem skulle veta bättre än jag”. Sam å andra sidan säger att hen inte förväntat sig att lärarna skulle använda ”hen” eller Sam när de skulle tilltala honom. Men hade önskat att de hade tilltalat honom med rätt namn och pronomen för att hen hade behövt det för att må bra. Hur kommer det sig att dessa personer upplever trygghet när lärarna använder rätt pronomen och otrygghet när lärarna använder fel pronomen?

För att presentera ett möjligt svar på den frågan är det enligt den queera teoribildningen språket som skapar vår bild av verkligheten. Språket skapar våra identiteter och självbild (Ambjörnsson 2006, s. 44). Varje gång som dessa personer inte blir kallade enligt den bild de har av sig själva förnekas de den identitet de anser sig ha. De har svårt att passera i samhället för att intergender inte finns i de flestas medvetande. Samhället är uppbyggt på två kön vilket gör det svårare att bli sedd och bekräftad som oidentifierbar. Därför är också intergender en osynlig position som är svår att bekräftas i (Darj & Nathorst-Böös 2008, s. 22). Lärarnas ovilja att använda rätt pronomen signalerar precis som Tim hävdar att man inte blir tagen på allvar. På grund av att det inte finns klara bekräftelsestrategier blir den enda aktiva bekräftelsen av denna identitet användandet av rätt pronomen.

När Sams lärare hälsade på elever genom att säga ”hej pojkar och flickor” iscensatte dennes språkliga uttryck en handling, läraren iscensatte och bekräftade subjekten ”flicka” och

”pojke” i sitt uttalande. Dessa subjekt bekräftas genom hur man talar till dem, uppträder mot dem och uppmuntra deras tal, handlingar, uppträdanden och sättet att klä sig när de följer tvåkönsnormerna. Performativitet betyder alltså att kön/genus inte är vara utan att göra (Rosenberg 2002, s. 70-71). Ingen är ”man” eller ”kvinna” per automatik, det är något man görs till. Konstruktionen ”män” måste inte knytas till manskroppar eller att ”kvinnor” måste vara en tolkning enbart av kvinnokroppar. Det finns inget skäl att tro att det bara finns två genus, även om man påstår att könets tvåsamhet visar upp en oproblematiserad konstruktion. Genus behöver inte förhålla sig till det biologiska könet, det vill säga att det speglas eller begränsas av det. Man och maskulin kan lika gärna beteckna en kvinnlig kropp som en manlig, och kvinna och feminin kan beteckna en manlig kropp lika gärna som en kvinnlig (Butler 1990, s56).

Språkets betydelse blir tydligt när människan på olika sätt överskrider könsbeteende, detta överskridande bekräftas inte av språket och därmed blir det osynligt och reduceras till något icke existerande. Detta bekräftar Butlers tes om performativitet. På så sätt framställs de två könen man och kvinna som de enda möjliga identiteterna i och med att lärarna till samtliga intervjupersoner säger att ”det kommer gå över” till att ”hen finns inte”. Med andra ord ” du finns inte” för att ”du” är inte erkänd, inte ens i den svenska ordlistan.

Med detta ser vi att makten finns överallt i läroplanens kategoriserande av människor i män och kvinnor och i lärarnas strategier i bemötande av dessa personer. Språket är ett maktinstrument som producerar och stärker makten. Makten som finns mellan lärare och elev gör att läraren inte bekräftar elevernas identitet genom att implicit ifrågasätta existensen av deras vilja till rätten till egen identitet. Nikki förklarar att det egentligen inte borde vara svårt att byta ut några ord som gör att en hel del personer som annars skulle ha hamnat utanför plötsligt kommer med. Med språkliga uttryck som maktinstrument kan man inkludera och exkludera människor. Ett ord som han, representerar en hel föreställningsvärld. Sam fick ge vika för en diskussion med en lärare om huruvida ordet ”hen” finns eller inte. Läraren ansåg att det inte borde användas för då tar man bort betydelsen av orden. Detta gjorde att Sam kände sig ”liten” och har därmed valt att inte säga emot lärare som strategi och anpassa sig för att behålla sina betyg.

Sam summerar bemötandet av honom på följande sätt ” jag tolererar dig men du är inte en av oss”. Heteronormativiteten har två bärande principer, den ena är uteslutning ur normen med

att dela upp människor i kategorier så det skapar distinktionen ”vi” och ”de”. Den andra är assimilering genom intagandet av avvikelser i normen (Rosenberg 2002, s 100ff). Den första principen innebär att man tänker i dikotomier, man delar upp och betraktar denna uppdelning som varandras motsatser med beskrivningen att det är antingen eller. Dikotomin kännetecknas av hierarkisering och privilegiering, den ena delen på bekostnad av den andra. Det leder till sociala orättvisor vars uppkomst förklaras som naturliga.

Den andra principen innebär att den som avviker, får assimileras i den härskande kulturen, man får komma in i spelet om man accepterar dess regler. Sams uttalande innebär att hen är exkluderad och inkluderad på en och samma gång. Hen är inkluderad på så sätt att man rent ytligt ger sken av att man accepterar hens person och identitet men inte så långt att hen är en person i gemenskapen. Eftersom assimilation innebär att hen ständigt påminns om den identitet hen har, som hen inte får ha. Då den härskande gruppens normer som anses vara neutral och allmän grundpuffattning sätter agendan på hur man ska vara och bete sig.

När man inkluderas i normen lägger den beslag på avvikelserna, detta görs inte med att man ger de ”avvikande” plats eller utrymme utan snarare ett erkännande på heteronormativitetens villkor. Man får vara med om man inte syns och hörs eller driver egen agenda. Inkludering går därför så gott som hand i hand med tystnad och osynliggörande. Sams uttalande och lärarens val att inte fortsätta ha den ”speciella transkontakten” med Sam är ett uttryck för detta inkluderande med villkoren av osynliggörande och tystnad. Samma företeelse har Tim varit med om angående klasskamraters och andra elevers reaktion på hans vilja till ickekategorisering med ett nytt namn och pronomen, ” förvänta dig inte att de ska acceptera dig”. Lärarens argument var att Tim borde förstå att det inte är självklart att ”ett gäng femtonåringar” ska tycka att det är acceptabelt att någon är ”annorlunda”. Det förklarades med att det är något varken skolan eller läraren själv kan ändra på. Här blir Tim på ett eller annat sätt straffad för sitt ”annorlundaskap”. Foucault menar att man kan straffa individer för att de slutligen självmant anpassar sig till normerna i normaliseringsprocessen. Men det betyder också att där det finns makt, finns också motstånd.

6.4.2 Bekräftelsens betydelse för subjektet

Jaget har ingen inre kärna utan skapas alltid i interaktion med, och i relation till andra (Ambjörnsson 2006, s. 41). Det queerteoretiska perspektivet tror inte på att identiteter och känslor är av naturen givna och delas av alla människor i alla kulturer och alla tider. Man

poängterar tillvarons instabilitet och menar att en betydelse alltid är beroende av en utpekad motsats, för att en betydelse ska få en mening bygger den på skillnadens roll. För att förstå ett ord måste vi söka dess innebörd någon annanstans, man avser med detta att språket bygger på uppskjutning. Därav den poststrukturalistiska tron att språket är det centrala för skapandet av världen. Trots dess instabilitet. Det skapar våra identiteter och självbild (ibid, s. 44).

Tilltalet är det som konstituerar subjektet socialt. När läraren tilltalar eleverna representerar läraren sig själv, skolan och därmed staten och de lagar som den har fastställt. När läraren tilltalar en elev subjektifierar läraren denna. Genom att tilltala en person med ett namn och pronomen som den personen identifierar sig med bekräftas personen som subjekt. Genom språkliga uttryck, handlingar, får individen den bekräftelse den behöver för att utvecklas som person. Subjektet och identiteten är fenomen som är beroende av interaktionen med och relationen till andra, för att det är i andra som människan speglar sig själv. Skapandet av identiteten sker genom att man berättar sin historia för sig själv men framför allt för andra. Detta bidrar till att man formar och omformar sin identitet i en ständig pågående process och det sker i samspel med andra. Därför är behovet av att skapa sammanhang mellan den egna identiteten och omvärlden en viktig faktor i en ung persons utveckling. Individen vill ha sitt utrymme i den sociala gemenskapen. Man får sitt utrymme när man som individ bekräftas av omvärlden (Rosenberg 2002, s. 53). Genus är enligt Butler ett görande och man gör inte sitt genus ensam. Genus görs för någon annan eller tillsammans med någon. Därför är existerandet av genus beroende av de sociala processerna (Butler 2006, s 23).

De intervjuade upplever otrygghet och de utsätts för kränkande behandling när lärare tilltalar dem med fel namn eller pronomen, detta upplevs som ignorans och osynliggörande. Denna ickebekräftelse av subjekt leder till att de intervjuade inte känner att de kan utvecklas som personer. När de blir bekräftade och erkända som en person med en identitet skapas det utrymmen för utveckling och trygghet. Tim och Sam berättar att de inte har utrymme att utveckla sin identitet i skolan. Tim menar att han får den möjligheten med vissa, men de andra lärarna som inte kallar honom med ett annat pronomen än ”hon” ger honom signalerna att de inte tar honom på allvar. Lärarna signalerar att han kommer växa upp och ändra sig. De illustrerar detta just genom att inte bekräfta honom som subjekt och därmed bekräftas inte hans identitet. Sam uttrycker att hen inte blir bekräftad på så sätt att hen inte får några frågor, att hens identitet tystas ner. Hen drar slutsatsen att om hens identitet var socialt accepterat

hade hen fått hur många frågor som helst. Tystnaden bidrar, menar Rosenberg, till att heterosexualisera företeelser som bryter mot normen (Rosenberg 2002, s. 114).

Nikki känner sig trygg i skolan och upplever att det finns utrymme för att vara sig själv och utveckla sitt utseende och uppträdande utan att någon kommenterar det.

jag får göra exakt vad jag vill med mitt utseende utan att nån kommenterar det så jag passerar rätt. ehh... men vad gäller typ såhär... jag känner att jag utvecklas men nu när jag har kommit till det skedet att människor ska kalla mig hen känner jag att det tar stop eftersom heteronormen står där vid portarna och ba haaaaa.

Nikkis svar på om skolan och lärare bidrar till hens utveckling befinner sig inom två diskurser. Den ena att hen blir bekräftad vilket bidrar till utveckling och den andra är att det tar stopp någonstans. Huruvida hen känner sig trygg i skolan går tillbaka till den personliga diskursen där hen befinner sig i en ständig utveckling. På så sätt uttrycker Nikki någon känsla av ambivalens till vad skolan bidrar med. Hen hänvisar att de lärare som inte använder rätt namn och pronomen ska ignoreras bara.

Sam uttrycker att hen känner att det inte finns en ansträngning från vissa lärares sida att bekräfta honom. Hen har fått höra förklaringar till varför hans pronomen och namn inte kan användas innan lärarna ens hade sagt fel. Lärarna konstaterade att de kommer säga fel och att de inte kommer komma ihåg att använda rätt namn och pronomen. Tim berättar att det känns som lärarna tar avstånd från honom och han får själv söka stöd om han skulle behöva det. Men framför allt känner han att lärare oftast inte tänker sig för när de hälsar på honom när han står bredvid en tjej säger lärarna "hej tjejer".

Det innebär att intervjupersonernas, trots Nikkis uttalande att hen ignorerar de lärare som inte använder rätt namn och pronomen, identitet förnekas och reduceras till något man lätt kan glömma bort. Både Tim och Sam förklarar att de inte känner sig trygga i skolan eller att de får utrymme för utveckling när det gäller deras transidentitet. Båda hävdar att de hade önskat att de kunde vara sig själva mer, men känner att de inte riktigt kan det för att de tillåts inte vara sig själva i den bemärkelse de skulle vilja. Nikki känner att hen blir bekräftad men påstår också att hen utvecklas från dag till dag och vet inte hur skolan tar hens olika uttryck.

Intervjupersonerna yttrar att de inte får den möjligheten att utvecklas eller att de som transpersoner inte känner sig trygga betyder att de som subjekt förväntas att vara privata då de inte kan utveckla sig i interaktionen med andra på skolan. Lärares sätt att agera i denna

kontext blir en tydlig markering på att intervjupersonernas identitet inte erkänns och därmed kan de inte heller bekräfta dem som individer. Denna form av maktutövning leder till en rädsla växer hos individen för att inte passa in. Samtliga informanter beskriver att de ansågs vara ”konstiga” redan innan de kom ut eller att de nu i och med sina intergender identiteter inte uppfattas som normala, det vill säga inte uppfattas som subjekt. På så sätt kan en känsla av att inte erkännas som människa bli aktuell. En persons existens blir sammankopplad med makten som bestämmer vilka som är normala och inte. Ens genus och identitet blir överlämnat till andra i olika sociala processer. Istället för att hänvisa människan till en inneboende kön/genus borde man utvidga köns-/genusgränserna. Istället för att neka människor sina identiteter eller hänvisa dem till den medicinska/psykologiska diskursen ska dessa personer ha rätt till självbestämmande menar Butler (Butler 2006, s. 40).

Eftersom identiteten bekräftas genom begreppet kön, genusbeteende och sexualitet utgör ett beteende eller en identitet som befinner sig bortom kategoriseringen av kön och förväntat genusbeteende och sexualitet ett ifrågasättande av ”person” som begrepp (Butler 1990, s. 68). Utifrån intervjupersonernas uttalanden om att lärare förklarar att de inte kan komma ihåg eller ovissheten om hur skolan tar en personlig utveckling tyder på att i den heteronormativa diskursen förutsätts att vissa identiteter inte får finnas. Som exempelvis när könet ”krånglar” och en person inte identifierar sig med sitt ”biologiska” kön, eller som i det här fallet inget kön alls. Genom ickebekräftelsen framstår dessa identiteter som någon typ av utvecklingsfel (som Tims fall där han får höra att det är något som kommer gå över) eller att det är rent praktiskt omöjligt, ologiskt som Sams och Nikkis lärare hävdar, *hen* finns inte som pronomen, och att ett pronomen som *hen* skulle göra att betydelsen av orden skulle försvinna. Vilket verkar omöjligt för han och hon är pronomen som presenterar identiteter, egenskaper, personer. Intervjupersonernas transidentitet ifrågasätter påtvingade ideal på hur kroppar bör handla och vara. Detta ifrågasättande i sig leder till förändring inom ramen för vad en ”normal” kropp eller identitet bör vara och inte vara, men också vem som räknas som människa och inte (Butler 2006, s.47).

Butler skriver att vara förtryckt betyder att det redan finns ett subjekt och den som ”förtrycker” har ett subjekt som tillhör den härskande normen. Men för att vara förtryckt måste man bli begriplig i den kulturella och språkliga begreppsvärlden. Om en person rent språkligt och kulturellt är en omöjlighet innebär det att man inte anses vara mänsklig, att personens tal och handlingar *påminner* om det mänskliga men det anses inte vara det. Därför

blir erkännandet av en intergender identitet problematiskt för att kulturen och språket är begränsande och begränsade. Att göra genus är performativt i den bemärkelsen att det handlar om att iscensätta sitt genus i olika kontexter och situationer. Detta får konsekvenser av hur olika genusuttryck görs onormala och reduceras till något konstigt och obegripligt (Butler 2006, s. 47-48). Ett subjekt blir subjekt när det regleras och regleringarna skapar i sin tur subjekten. Att inte definiera sig som varken maskulin eller feminin förstås endast i relation till de subjekt som anses vara ”riktigt” feminina eller maskulina, vilket innebär att vara utanför normen definieras endast i relation till den. Det är just därför som intervjupersonernas ickebestämthet väcker uppmärksamhet för att de definieras utifrån bestämda föreställningar utifrån definitiva normer kring manligt och kvinnligt. Därav problemet att erkänna dem som subjekt.

6.5 Orsaken bakom lärarnas bemötande

Intervjupersonerna beskriver situationer där lärare har varit ett stöd i deras komma ut processer och i bekräftelsen av dem som personer. Bekräftelsen av dem med rätt namn och pronomen har varit avgörande för deras trygghet och välmående. Men de har också beskrivit situationer där de känt sig kränkta, förbisedda och inte blivit tagna på allvar. Här är det viktigt att lyfta fram att det bemötande som intervjupersonerna upplevt som kränkande inte har att göra med att lärarna är elaka. Det handlar om lärarnas omedvetenhet kring transfrågor (Darj & Nathorst-Böös 2008, s. 22).

Samtliga intervjupersoner anser att det råder brist på kunskap om transfrågor. Nikki ser det som sin uppgift att upplysa lärare om queerteori och könsneutrala pronomen. Hen menar att lärarna inte använder rätt namn eller pronomen handlar endast om okunskap, eftersom intergender identiteter är förvirrande då det är ett nytt begrepp. Transfrågor är nytt för många skolor och begreppet trans är associerat med könskorrigering. Trots att Nikki är den som är mest tillfredsställd med lärarnas bemötande anser hen att HBT-kompetensen borde höjas eftersom lärare ser utifrån ett heteronormativt perspektiv. Det refereras till att lärarna ger ett ovanligt intryck när det gäller hanteringen av sådana typer av frågor och i synnerhet transfrågor. Nikki säger ”De e inte direkt på lärarutbildningen man lär sig att du ska se queer typ”. Tim bekräftar detta påstående utifrån sina erfarenheter att han upplever lärarna som ovana och att de inte har lärt sig att hantera transpersoner. Därför, menar Tim, har de svårt att förstå för att lärarna inte kan relatera till det. Sam menar att det finns en ambition på sin skola om att alla lika

värde samtidigt upplever hen att det inte råder någon genusanalys i den faktiska vardagssituationen. Det är där kompetensen brister anser Sam. Kim ställer sig inte heller tveksam till att kompetens bland lärare är för låg eller att de inte har någon kompetens alls. Hen förklarar att lärarna kan ha en god välvilja men att de inte vet hur det ska hanteras i praktiken. Vissa, förklarar Kim, hanterar det bra för att de har ett brinnande engagemang för eleverna men att många inte vet hur de ska hantera det. Det är för lite kunskap om det på lärarutbildningen poängterar Kim.

Att vissa lärare inte kan använda rätt namn och pronomen och bemöta eleverna på det sätt intervjupersonerna skulle finna tillfredsställande är också förståeligt så som informanterna uttryckte sig. För detta krävs en attitydförändring bland lärare och att de ska ha ett kritiskt förhållningssätt till den norm de verkar i.

I skolans värdegrund som nämndes tidigare står det att lärare ska arbeta aktivt för elevernas utveckling. Lärare ska även sträva efter jämställdhet mellan *kvinnor* och *män*. Texten gör sig påmind om att den vilar på en norm som har delat upp människor i två kategorier, ”män” och ”kvinnor” där skolan ska arbeta för att skapa jämställdhet mellan. Texten är producerad av politiker som verkar inom den politiska diskursen. Den politiska diskursen presenterar och representerar de normer som finns i samhället, samhällets normer finns inom politiken och politiken upprätthåller och återskapar normerna genom att formulera texter, i detta fall värdegrunden, som i sin tur blir en utgångspunkt för lärare. Texten används på olika sätt beroende på lärarnas ageranden. Alltså bygger skolan, som institution inom ett juridiskt maktsystem, på den heteronormativa normen där man anser att kategoriseringen av människor i endast ”män” och ”kvinnor” är berättigad då den också implicit upplyser om att det råder en hierarki mellan kategorierna som man ska motverka genom ett jämställdhetsarbete. På detta sätt skapar makten subjekten ”man” och ”kvinna” och upprätthåller samt reproducerar den heteronormativa uppdelningen av människor i en förutsatt naturlig uppdelning.

Enligt queerteorin är det i talet(språket) som man kan se hur makt och vetande kopplas ihop och skapar föreställningar om en naturlig och sann verklighet om kön. I skolans värdegrund förutsätts det att det finns enbart två kön och att det ska finnas enbart två kön, och det är det manliga och det kvinnliga. Texten kunde ha formulerats annorlunda, det kunde ha stått

jämställdhet mellan *könen*. Detta hade signalerat möjligheten till existerandet av flera kategorier än de två erkända könen och oavsett vilket kön ska det råda jämställdhet. I samma text och inom samma diskurs står att skolan ska aktivt, det vill säga kontinuerligt, regelbundet, alltid arbeta mot och motverka all typ av kränkande behandling. Detta styrks med den nya diskrimineringslagen som har ett förbud mot diskriminering som har med könsöverskridande identitet. Att lagen finns är bra då transpersoner inte ska diskrimineras men att lagen finns är en förlängning av den heteronormativa diskursen. Genom begreppet ”könsöverskridande” identitet bekräftas heteronormativiteten som utgjorde normen för lagstiftningen (Rosenberg 2002, s.105, Butler 2005, s. 50).

Även om diskrimineringslagen och skolans värdegrund är en förlängning av den heteronormativa diskursen ska lärare ha ett kritiskt förhållningssätt till normen eller i alla fall kunna bemöta transpersoner med professionalism. För detta krävs kompetensutveckling bland lärare och övrig skolpersonal anser samtliga intervjupersoner. Lärare är de som utvecklar och leder förklarar Nikki. Informanterna uttryckte att det är lärarutbildningen som brister. Läraren, anser informanterna, ska ha rätt till en utbildning där den lär sig bemöta olika typer av elever.

7. Sammanfattning

Bemötandet av eleverna har sett olika ut men jag har funnit gemensamma teman i informanternas utsagor. Samtliga informanter har kommit ut med sin transidentitet till en lärare som de har haft förtroende för. I deras ”komma ut” processer har läraren/lärarna varit ett bra stöd i att hjälpa dem med att acceptera sig själva som de är. I likhet med det som tas upp i rapporten ”*Är du kille eller tjej?*” uttryckte alla intervjupersoner att identifikationen som transperson inte anses vara ett problem utan snarare en lösning på ett problem då man inte visste vem man var (Darj & Nathorst-Böös 2008, s. 14).

Informanterna definierar sig inte inom de två erkända könskategorierna. Samtliga uttrycker att de vill vara odefinierbara och känner att de inte tillhör ett specifikt manligt eller kvinnligt kön. Faktum är att de anser sig själva vara odefinierbara eller befinna sig exakt mellan det manliga och kvinnliga könet och därmed kan heller inte definiera sig inom ett specifikt kön. Enligt informanterna själva är det deras ickedefinition (intergender) som har väckt störst uppmärksamhet bland lärarna. Intervjupersonernas identitet utvecklas och det påverkar deras

tillvaro i skolan, detta är något lärarna måste förhålla sig till och bemöta. Vissa har bemöts med motstånd med argumentationen att man inte kan vara mittemellan eller som i Tims fall inte blivit tagen på allvar och reducerad till att det är något som går över. De menar att de hade passerat lättare om de hade definierat sig som transexuella, för att då hade deras identitet varit begripligt.

Eftersom intergender identiteter är svåra att bekräfta har betydelsen av att använda rätt namn och det könsneutrala pronomenet hen avgörande för elevernas identitetsutveckling och bekräftelsen av dem som subjekt. Samtliga uttrycker att de har känt sig trygga, accepterade och bra bemötta i de situationer lärare har kallat dem vid rätt namn och pronomen. De har känt sig kränkta, förbisedda och avvisade i de situationer lärare använt fel namn, pronomen eller kategoriserat dem i ett specifikt kön. Situationer där lärare visat osäkerhet kring huruvida Sam skulle kategoriseras som tjej eller kille, eller där Nikki fått sämre betyg på grund av användandet av könsneutrala pronomen eller där eleven själv, som i Tims fall, sökt stöd hos lärarna har varit frustrerande för mina informanter.

Orsaken som ligger bakom lärarnas agerande förklarar intervjupersonerna med att det kan dels bero på lärarnas personligheter men framför allt handlar det om den kunskap läraren har om transpersoner. Alla fyra tycker att det råder stor brist bland lärare vad gäller transfrågor och queerperspektiv. Nikki och Kim förklarar lärarnas okunskap med att det är lärarutbildningen som brister som i förlängningen gör att lärare inte besitter kunskap om hur de ska bemöta olika sorters elever, speciellt transpersoner. Samtliga önskar kompetenshöjning bland lärare vad gäller HBT-personer i allmänhet och transpersoner i synnerhet.

8. Slutsats och diskussion

Syftet med min studie har varit att se vad eleven ansett varit bra eller inte bra i bemötandet av den som transperson. För att kunna belysa detta utgick jag från tre övergripande frågor där jag försökt kartlägga hur bemötandet har sett ut utifrån olika infallsvinklar. Jag har använt mig av queerteorin för att se hur identiteter skapas men också för att kunna förstå hur det biologiska könet inte nödvändigtvis behöver vara den avgörande faktorn i skapandet av en persons könsidentitet. Queerteorins bärande begrepp performativitet innebär att människan har skapat

sig ett subjekt, ett kön och en identitet genom ständiga imitationer. Imitationerna kan inte vara exakt likadana eftersom det sker en förändring varje gång en imitation görs. Begreppens betydelser är därmed inte statiska eller beständiga. Faktum är att det som vi uppfattar manligt/kvinnligt har förändrats över tid och det ser olika ut beroende på vilken kultur man undersöker. Människan överskrider kön hela tiden och om man skrapar lite på ytan finns ett antal olika könsidentiteter som är osynliga eftersom vi inte har de språkliga uttrycken för att det ska bli synliggjorda.

Queer utmanar därför normativa strukturer. Man kan vara homosexuell, bisexuell, transperson och eller heterosexuell och fortfarande befinna sig inom den queera diskursen. Det gäller att se förbi bestämdheterna som den heteronormativa kulturen har skapat för vad ett normalt och värdigt liv är. Eftersom queerteorin är präglad av det poststrukturalistiska tänkandet och av Foucaults syn på makt analyserade jag mitt empiriska material utifrån en diskursanalys för att se hur identiteter skapas med hjälp av språket, och när nya identiteter skapas blir dess förutsättning att det tillkommer i den språkliga begreppsvärlden. Som man kan läsa ovan var det en process för mina informanter att komma underfund med att de har en intergender identitet. De tog olika vägar för att förstå sina känslor och identitetstillhörighet. Två av informanterna förklarar att de inte riktigt visste var de skulle placera sina känslor någonstans. När de väl kom i kontakt med begreppet intergender via Internet eller organisationen RFSL fick de svar på sina frågor och kände trygghet i sig själva. Dock kan den egna upplevelsen av sig själv som subjekt stöta på problem när den kommer i kontakt med de olika samhällsinstitutionerna. Juridiska maktsystem, hävdar Foucault, skapar subjekten som de sedan representerar. I skolans värdegrund står det uttryckligen att det ska råda jämställdhet mellan *män* och *kvinnor*. Här skapas två subjekt som lärarna via olika språkliga medel representerar.

Min studie har visat i enlighet med rapporten "*Är du kille eller tjej?*" att det som intervjupersonerna uppfattar som kränkande är när de inte kan spegla sig i andra och få sina identiteter bekräftade. Bekräftelsen sker dels genom att man får stöd från sina lärare men framför allt genom att bli kallade med rätt namn och pronomen, att bli synliggjorda.

Det är därför Butlers begrepp performativitet aktuellt i min undersökning och i Bremers studie "*Under ytan*". Genom språkliga uttryck kan en person bli bekräftad eller ickebekräftad på sin identitet och huruvida en identitet får existera eller inte. Att dessa språkliga handlingar har

reproducerat manliga och kvinnliga identiteter genom olika uttalanden har i sin tur utestängt andra typer av identiteter. Men det är också genom performativitet som mina informanter själva iscensatt sina identiteter. Genom kläder, handlingar och tilltal de önskar bli kallade med iscensätter de sitt ”kön” och sin identitet. Bemötandet har berott på hur väl de passar in i tvåkönsnormen. Uttrycket ”hej pojkar och flickor” bekräftar iscensättningen av kön i handlingar och i språket.

På det sättet problematiserar queertoerin fasta identiteter som statiska företeelser. Dock innebär inte detta att queerteorin för en ickeidentitets politik. Med andra ord behöver man inte vara låst i de ”etablerade” identiteterna som kulturen och de sociala processerna har skapat. Ett queerteoretiskt perspektiv innebär en öppen inställning till olika former av identiteter. Man anser alltså att ett subjekt är en produkt av sociala processer och inte dess upphov.

I enlighet med de två tidigare nämnda undersökningarna har min studie endast skrapat på ytan. Ämnet skulle kunna undersökas utifrån många olika perspektiv. Vidare forskning kan se hur *elever* reagerar på att vissa inte vill definiera sig inom de två erkända könskategorierna, på vilket sätt det påverkar transpersoners självkänsla och identitetsskapande. Man kan även se det utifrån vad skolkuratorer har för roll och funktion i elevernas komma ut processer som transpersoner. Man skulle kunna göra undersökningen utifrån ett lärarperspektiv. Intressant är även att undersöka hur lärarnas förhållningssätt skulle vara om de hade ett queerperspektiv på sin yrkesroll. Man skulle kunna även undersöka de diskurser organisationen RFSL verkar inom, vilka normer och värderingar det finns i organisationen och se hur denna är en alternativ, parallell värld till övriga samhället.

Jag har haft ambitionen med denna uppsats att synliggöra vikten av allas lika värde i skolan oavsett hur eleverna väljer att identifiera sig. Jag har försökt belysa hur normerna styr våra handlingar och i likhet med mina informanter önskar jag en kompetenshöjning bland lärare vad gäller kön. Min önskan är att även i värdegrunden ska det stå jämställdhet mellan könen (*plural*) istället för ”män” och ”kvinnor”.

Mina informanter hävdar sin identitet oavsett det bemötande de får. Med detta vill jag få läsaren att förstå att dessa intervjupersoner ifrågasätter det som anses vara verkligt, självklart och de normer som styr våra föreställningar. De visar att nya former av identiteter upprättas genom förkroppsligandet av den könsidentitet man anser att man har. Man skulle kunna säga

i enlighet med Simone De Beauvoirs kända citat ” man föds inte till kvinna, man blir det” att man varken föds till ett kvinnligt kön eller manligt kön och därmed behöver man inte heller välja att bli kvinna eller man.

9. Litteraturförteckning

9.1 Tryckta källor

- Ambjörnsson, Fanny (2006) *Vad är queer?* Natur och Kultur, Stockholm
- De Beauvoir, Simone (2002) *Det andra könet*. Norstedts panpocket, Danmark
- Butler, Judith (1990) *Genustrubbel* Daidalos, Göteborg
- Butler, Judith (2005) *Könet brinner!* Natur & Kultur, Stockholm
- Butler, Judith (2006) *Genus ogjort* Norstedts akademiska förlag, Stockholm
- Foucault, Michel (2002) *Sexualitetens historia, 1. Viljan att veta* Daidalos, Göteborg
- Frisell Ellburg, Ann (1998) *Jakten på den perfekta näsan i Behag och begär*, Carlssons bokförlag, Stockholm
- Jørgensen Winther, Marianne, Phillips, Louise (2000) *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur, Malmö
- Kvale, Steiner (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Studentlitteratur, Lund
- Rosenberg, Tiina (2002) *Queerfeministisk agenda*, Atlas, Stockholm

9.2 Internetkällor

Bremer, Signe (2005) *Under ytan – Nio transpersoners berättelser om vardagsverklighet*, södertörns högskola hämtat från <http://sh.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:15963>. Hämtad den 2 januari 2010.

Darj, Frida & Nathorst-Böös, Hedvig (2008) *Är du kille eller tjej?: En intervjustudie om unga transpersoners livsvillkor* RFSL UNGDOM hämtat från <http://www.rfslungdom.se/%C3%A4r-du-kille-eller-tjej>

www.do.se

www.rfsl.se

www.rfslungdom.se

www.skolverket.se

10. Bilagor

Bilaga 1: Diskrimineringskyddslagen – könsöverskridande identitet eller uttryck

Könsöverskridande identitet eller uttryck

Från och med den 1 januari i år finns ett förbud mot diskriminering som har samband med könsöverskridande identitet eller uttryck.

Nu finns ett förbud mot diskriminering som omfattar den som har en könsöverskridande identitet eller könsöverskridande uttryck. Den nya grunden infördes för att uppnå ett heltäckande diskrimineringskydd för samtliga transpersoner. Transpersoner är ett paraplybegrepp för ett antal olika transidentiteter som exempelvis transvestiter, intersexuella (personer som fötts med oklar könstillhörighet) samt inter- och transgenderpersoner (definierar sig bortom kön eller inte inom de traditionella könsidentiteterna).

Förbudet mot diskriminering omfattar olika former av sämre behandling, till exempel trakasserier, direkt och indirekt diskriminering.

Exempel på diskriminering som har samband med könsöverskridande identitet eller uttryck kan vara om en arbetsgivare inte ger dig ett jobb för att du bär ”det motsatta könets kläder”, om dörrvakten på nattklubben inte släpper in dig för att ”det inte går att se om du är man eller kvinna”, om du söker läkarvård för ryggsmärtor och din läkare istället vill ”behandla” din transvestism eller om din lärare trakasserar dig för att du inte vill definieras som vare sig tjej eller kille.

Den som har blivit trakasserad eller diskriminerad kan anmäla det till DO.

Definitioner

Med kön avses i diskrimineringslagen att någon är kvinna eller man.

Med könsöverskridande identitet eller uttryck avses i diskrimineringslagen att någon inte identifierar sig som kvinna eller man eller genom sin klädsel eller på annat sätt ger uttryck för att tillhöra ett annat kön.

Den som tänker ändra eller har ändrat sin juridiska könstillhörighet omfattas av diskrimineringsgrunden kön. Den som identifierar sig som transsexuell men inte tänker ändra sin könstillhörighet kan åberopa diskrimineringsgrunden könsöverskridande identitet och uttryck.

Oavsett vilket finns ett diskrimineringsförbud.

Kontakta DO

Vill du ha mer information om skyddet mot diskriminering? Kanske vill du tala med en av våra jurister för att få råd om hur du gör en anmälan? Behöver du som arbetsgivare eller utbildningsanordnare råd och stöd i ditt förebyggande arbete mot diskriminering?

Kontakta DO.

Diskrimineringsombudsmannen (DO) arbetar mot diskriminering på grund av kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning och ålder.

Skyddade områden

Följande samhällsområden omfattas av förbud mot diskriminering

som har samband med könsöverskridande identitet eller uttryck:

- arbetslivet
- utbildningsväsendet
- arbetsmarknadspolitisk verksamhet
- start eller bedrivande av näringsverksamhet samt yrkesbehörighet
- medlemskap i vissa organisationer
- varor, tjänster och bostäder
- hälso- och sjukvården samt socialtjänsten
- socialförsäkringssystemet, arbetslöshetsförsäkringen och studiestöd
- värnplikt och civilplikt
- offentlig anställning.

Bilaga 2: Utdrag ur Lpf 94

1. Skolans värdegrund och uppgifter

1.1 GRUNDLÄGGANDE VÄRDEN

Det offentliga skolväsendet vilar på demokratins grund. Skollagen (1985:1100) slår fast att verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och att var och en som verkar inom skolan skall främja aktningen för varje människas egenvärde och respekten för vår gemensamma miljö (1 kap. 2 och 9 §§). Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de värden som vårt samhällsliv vilar på. Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla. I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande. Undervisningen i skolan skall vara icke-konfessionell. Skolans uppgift är att låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet.

Förståelse och medmännisklighet

Skolan skall främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Ingen skall i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder eller för annan kränkande behandling. Tendenser till trakasserier och annan kränkande behandling skall aktivt motverkas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser. Det svenska samhällets internationalisering och den växande rörligheten över nationsgränserna ställer höga krav på människors förmåga att leva med och inse de värden som ligger i en kulturell mångfald. Skolan är en social och kulturell mötesplats, som har både möjlighet och skyldighet att stärka denna förmåga hos alla som arbetar där. Förtrogenhet med Sveriges kultur och historia samt det svenska språket skall befästas genom undervisningen i många av skolans ämnen. En trygg identitet och medvetenhet om det egna kulturarvet stärker förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingsgrunder. Skolan skall bidra till att människor får en identitet som kan relateras till och innefatta inte bara det specifikt

svenska utan också det nordiska, det europeiska och ytterst det globala. Internationella kontakter, utbildningsutbyte med utlandet och praktik i andra länder skall främjas.

Saklighet och allsidighet

Skolan skall vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de framförs. Den skall framhålla betydelsen av personliga ställningstaganden och ge möjligheter till sådana. Undervisningen skall vara saklig och allsidig. Då värderingar redovisas, skall det alltid klart framgå vem det är som står för dem. Alla som verkar i skolan skall dock alltid hävda de grundläggande värden som anges i skollagen och i denna läroplan och klart ta avstånd från det som strider mot dem.

En likvärdig utbildning

Undervisningen skall anpassas till varje elevs förutsättningar och behov. Skollagen föreskriver att utbildningen inom varje skolform skall vara likvärdig, oavsett var i landet den anordnas (1 kap. 2 och 9 §§). Normerna för likvärdigheten anges genom de riksgiltiga målen. En likvärdig utbildning innebär inte att undervisningen skall utformas på samma sätt överallt eller att skolans resurser skall fördelas lika. Hänsyn skall tas till elevernas olika förutsättningar, behov och kunskapsnivå. Det finns också olika vägar att nå målen. Särskild uppmärksamhet måste ägnas åt de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen. Därför kan undervisningen aldrig göras lika för alla. Skolan har ett särskilt ansvar för elever med olika funktionshinder. Skolan skall aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Eleverna skall uppmuntras att utveckla sina intressen utan fördomar om vad som är kvinnligt och manligt.

Bilaga 3: Intervjufrågor

1. Ditt fiktiva namn
2. Ditt pronomen
3. När kom du ut som transperson? Hur var din komma ut-process? För vilka kom du ut först?
4. Vem var den första du kom ut till i skolan? Hur reagerade denna? Varför reagerade den så tror du?
5. Hur reagerade lärarna? Fanns det positiva/negativa reaktioner? Hur yttrade de sig? Hur upplevde du lärarnas reaktion?
6. Hur reagerade dina klasskamrater?
7. Hur reagerade lärarna på dina klasskamraters reaktion?
8. Hur upplever du (som helhet) skolans reaktion? Positiv, negativ eller neutral?
9. Hur ser jämställdhetsarbetet ut i din skola?
10. Hur är lärnans/skolans inställning till HBT-personer i allmänhet och till transpersoner i synnerhet?
11. Hur ser könsidentitetsarbetet ut i skolan? D V S utgår lärarna bara från det biologiska könet? Finns det utrymme för könsöverskridande beteende?
12. Finns mentaliteten "rätten till eget kön och sexualitet" i skolan? Hur yttrar den sig isf?
13. Hur är stämningen i skolan? Känner du att du kan utvecklas som person? Vilka möjligheter finns för ditt identitetsskapande?
14. Vad förknippar du skolan med? Trygg eller otrygg plats? Varför?
15. Hur upplever du bemötandet av dig som ung transperson?
16. vad har skolan gjort bra/dåligt i bemötandet av dig?
17. Finns det fördomar? Isf på vilket sätt?
18. Nu finns det en ny diskrimineringslag - hur tror du det skulle påverka skolpersonalens beteende?
19. Hur bedömer du lärarnas kompetens vad gäller HBT-frågor?
20. Övriga frågor som du vill lyfta upp
21. Din ålder.